

GEÇ ORTAÇAĞ'DA TUTULMUŞ TÜRK TARİHİNE DAİR KIBRIS KRONİKLERİ

CYPRIT ANNALS ABOUT TURKISH HISTORY
WRITTEN IN THE LATE MIDDLE AGES

Mehmet Ali BOZKUŞ*

Makale Bilgisi

Başvuru: 12 Eylül 2017
Kabul: 6 Şubat 2018

Article Info

Received: September 12, 2017
Accepted: February 6, 2018

Özet

İncelendiği kadarıyla Geç Ortaçağ'da Doğu Akdeniz tarihine dair yazılmış Kıbrıs merkezli kronikler için başvuru mahiyetinde Türkçe bir eser bulunmamaktadır. Sadece Şehabettin Tekindağ'ın çalışmalarında bu eserlerin bazı nüshalarının kullanıldığını görülmektedir. Tekindağ'ın ve konuyla alakalı çalışmalar yapmış olan George Hill'in eserlerinde kullandıkları metinlerin bir kısmı orijinal nüshalar bir kısmı da bu eserlerin Fransızca tercümeleridir. Ancak günümüzde ileride açıklayacağımız üzere bu kronikler ve kaynak eserlerin tenkitli baskıları yayınlanmış veya bu eserler çeşitli nüshalar karşılaştırılarak İngilizceye çevrilmiştir. Anadolu Beylikleri ve Memlükler hakkında bilgi veren bu kroniklerin en önemlileri Leontios Makhairas, Amadi, Strambaldi, Florio Bustron, George Boustronios ve Stephen de Lusignan kronikleri olarak sıralanabilir. Bununla birlikte, Guillaume de Machaut ve Philippe de Mézières'in eserleri gibi Kıbrıs ve çevresiyle alakalı bilgiler veren kaynakları da burada zikretmek gerekir. Bu nedenle onları da Kıbrıs kronikleri adı altında açıklamayı uygun gördük. Bahsedilen eserler, Anadolu'nun güney sahil şeridindeki Karaman, Alâiyye ve Teke Beylerinin, Kıbrıs Lusignan Krallığı ile mücadeleleri ve Memlüklerin bölgedeki hâkimiyeti ile ilgili detaylı bilgiler ihtiva etmektedir. Bu çalışmada kroniklerin nüshaları, baskıları ve çevirileri ile ilgili olarak bilgi verilmekle birlikte, içerikleri ve tarihsel önemleri üzerinde de durulmuştur. Ayrıca fark edilen küçük çeviri ve not hataları, kronikler arasında önemli görülen bilgi farklılıkları yeri geldikçe açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kronik, Karamanoğulları, Memlükler, Alanya, Antalya, Teke Bey.

---

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, mehmetlibozkus@hotmail.com

Abstract

There is no reference work written in Turkish about the Cyprus-based annals and historical sources related with the history of late medieval Eastern Mediterranean, as far as I can see. We can only mention that Şehabettin Tekindağ used certain copies of those annals and historical sources in his studies. However, new critical editions of annals referred in the studies by both Tekindağ and George Hill, who also studied the same subject, have been produced. While they mostly cited French translations done towards the beginning of the 20th century or the original copies; today, critical editions of many works given below have been produced or these works have been translated into English. The most significant of these annals containing information about Anatolian Principalities and Mamluks are Leontios Makhairas, Amadi, Strambaldi, Florio Bustron, George Boustronios and Stephen de Lusignan. In addition to this, references providing information about Cyprus and surroundings such as works by Guillaume de Machaut and Philippe de Mézières should be cited here. Therefore, we decided to mention these under the context of Cyprus annals. They comprise detailed information about the conflicts between Karaman, Alâiyye and Teke seigniors and Lusignan Kingdom of Cyprus and the dominance of Mamluks in the region. Thus, along with the information about copies, editions and translations of the annals, their contents and historical importance were addressed in this study. Furthermore, minor translation and annotation mistakes and differences between annals that were deemed significant were indicated when appropriate.

Keywords: *Cyprus, Chronic, Karamans, Mamluks, Alanya, Antalya, Teke Bey.*

Giriş

Ele aldığımız kronikler sırasıyla incelendiğinde, Kıbrıs'ta Lusignan Hanedanlığı'nın hâkim olduğu 1192'den adada Osmanlı hâkimiyetinin sağlandığı 1570'li yıllara kadar bir bütünlük arz ettikleri görülmektedir. Bu süreç içerisinde eserlerde özellikle I. Peter (1358-69) ile başlayan ve adada Memlük hâkimiyetinin sağlandığı 1430'lara kadar devam eden zaman dilimi daha detaylı işlenmiştir. Leontios Makhairas, Amadi, Florio Bustron, G. Machaut ve P. Mézières'in eserleri ağırlıklı Kıbrıs Krallarının, Anadolu Beyleri ve Memlükler ile mücadele etmek zorunda kaldığı dönemler hakkında bilgi vermektedir.

Kıbrıs Kralı II. Henry (1285-1324)'nin on beş gemi ile destek verdiği haçlı donanmasının 1293 yılında yaptığı başarısız Alanya (Alâiyye) ve İskenderiye saldırısı, Kıbrıs Kralı I. Peter'in 1361'de Antalya'yı ele geçirmesi bunu takiben 1365'te İskenderiye ve 1366'da Alanya saldırıları, Karamanoğulları'nın 1367 Gorigos (Kız Kalesi) Seferi ve 1373'te Antalya'nın Teke Bey (Zincirkıran - Mübarizeddin Mehmed Bey) tarafından

tekrar ele geçirilmesi bu dönemin en önemli olayları arasında olup, zikredilen kroniklerde bu olaylar detaylı olarak açıklanmaktadır. Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey'in (1361-1398) Gorigos Seferini (1367) yazan Ş. Tekindağ da bu kaynaklardan hareketle eserini oluşturmuştur.¹ Adada Memlüklerin hâkimiyetini sağlayan 1426 III. Kıbrıs Seferi (Khirokitia Savaşı) ise kroniklerde detaylı olarak bahsedilen bir başka olaydır. Bunun dışında sadece Kıbrıs Kraliyet Ailesi ve çevresindekileri ele alan kronikler de bulunmaktadır. George Boustronios bunlardan birisidir, fakat Boustronios kroniğindeki (1458-1489) bilgiler de Memlük hâkimiyetindeki Kıbrıs'ı kapsadığı için önemlidir.

Genel olarak kroniklerde, Geç Ortaçağ'da Bizans, Selçuklular, Osmanlılar ve Timur'un Anadolu'ya gelişi ile ilgili olarak bilgi bulunmamaktadır ve bu bir eksiklik olarak belirtilmelidir. Bu dönem için sadece Konstantinopolis'in II. Mehmed tarafından fethi ve Stephen Lusignan'ın Osmanlıların adayı ele geçişi ile ilgili aktardığı bilgiler dikkati çekmektedir.² Bu eksikliğine rağmen özellikle Kıbrıs'ta görev yapan F. B. Pegolotti'nin *La Pratica della Mercatura* adlı eseri ve Mağusa'da noter olan Lamberto di Sambuceto'nun noter kayıtları³ hariç tutulduğunda Kıbrıs kroniklerinin, Anadolu'nun güney sahilleri ve Memlükler hakkında bilgi veren ve Müslüman coğrafyasında yazılmamış en önemli kaynaklardan olduğu görülmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki, her ne kadar makalenin başlığı Kıbrıs Kronikleri üzerine olsa da, burada bilgi verilen eserlerin bir kısmı aslında kronik mahiyetinde değildir ve Kıbrıs'ta yazılmamıştır. Machaut'un ve Mézières'in eserleri buna örnek gösterilebilir. Ancak onların

¹ Kıbrıs Kroniklerinde detaylı olarak anlatılmakta olan Gorigos (Görkes) Seferi'ne Şikari'nin Karamannamesi'nde de değinilmektedir. Şikari'nin verdiği bilgiler Kıbrıs Kronikleriyle uyumludur. M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlı'ların Gorigos Seferi (1367)" *İÜEF Tarih Dergisi*, 1954, C.VI, Sayı 9, s. 169-170; Sait Kofoğlu, *Hamidoğulları Beyliği*, TTK, Ank. 2006, s. 243.

² Stephen de Lusignan ileride açıklanacağı üzere aslında eserini XVI. yüzyılın başına doğru bitirmektedir. Fakat eserinin son kısmına Osmanlıların adayı kuşattığı sırada Lefkoşa'da papaz olarak görev yapmakta olan Fra Angelo Calepio'dan aldığı metinleri de eklemiştir. bk. Stephen de Lusignan.

³ Cenevizli noter Lamberto di Sambuceto 1296-1307 yıllarında Mağusa'da görev yapmıştır. Sambuceto'nun tuttuğu çok sayıda kayıt, ticari ve ticari olmayan belgeler olarak iki gruba ayrılabilir. İlk grupta alım-satım belgeleri, faiz işlemleri, ticari yatırımlar, kargo belgeleri ve borç faturaları bulunmaktadır. Diğer gruba ise vasiyetnameler ve evlilik sözleşmeleri dâhil edilmektedir. Noterin tuttuğu bu kayıtlar 1981'den itibaren Geo Pistarino kontrolünde *Collana Storica di Fonti e Studi* serisi altında V. Polonio, R. Pavoni ve M. Balard tarafından ortaya çıkarılmıştır. S. Bliznyuk, (Review) "Actes de Famagouste du notaire Genois Lamberto di Sambuceto (decembre 1299-septembre 1300)", *Mediterranean Historical Review*, 29, 1, 2014, s. 92-94; Francesco Balducci Pegolotti, *La Pratica Della Mercatura*, ed. Allan Evans, Massachusetts 1936.

eserleri Kıbrıs tarihi üzerine yazdıkları için önemlidir, dolayısıyla bahsedilen eserlerin bu başlık altında değerlendirilmesinde bir mahzur görülmemektedir. Ayrıca daha geç dönemlerde yazılan Louis de Mas Latrie'in araştırma eserleri gibi kaynak mahiyetindeki eserler ve arşiv vesikaları bu makalenin genellikle kapsamı dışında tutulmuştur.⁴

Bu çalışmada faydalandığımız kroniklerin çevirilerinde ekseriyetle her konu ve paragraf için birbirini takip eden bir numara verilmiştir. L. Makhairas, Amadi, G. Boustronios ve S. Lusignan kroniklerinde bu şekilde konular numaralarla ayrılmıştır. Literatürde genellikle eserlere yapılan atıflar sayfa numarasına değil de bu başlık numaralarına yapılmaktadır. Bu çalışmada ise atıflar hem sayfa numaralarına hem de parantez içinde konu numaralarına yapılmıştır.

1. Kroniklerde Geçen Olayların Değerlendirilmesi

a) 1293 Alanya ve İskenderiye Haçlı Saldırısı

Esasında her kronik tek tek incelendiğinde muhteviyatı hakkında daha detaylı bilgi verilecektir, ancak bu eserleri ilk olarak toplu bir şekilde değerlendirmek gerekirse Türk tarihine dair bir takım konuların ön plana çıktığı görülmektedir. İlk olarak 1293 yılında, Haçlı filosu tarafından yapılan Alanya ve İskenderiye saldırısı incelenmelidir. Çünkü kroniklerden Memlük Sultanı Eşref Halil'in (1290-93) bu saldırılar sonrasında emirlerine yüz adet gemi yaptırtarak Kıbrıs'a hâkim olma planları yaptığı anlaşılmaktadır. Hatta ele aldığımız kroniklere göre Sultan, Kıbrıs'ın ardından Bağdat'ı da ele geçirmek istediğini emirlerine bildirmiş, fakat bu derece muazzam bir harekâta girmek istemeyen emirlerin sultanı öldürmesi dolayısıyla bu plan boşa gitmiştir. Sultanın hem Kıbrıs'a hem de Bağdat'a hâkim olma planları Arapça yazılmış kroniklerde yer almadığı için bu bilgiler önemlidir.⁵ Sultan Eşref Halil'in sefer planları esasında ilk olarak Sur'lu bir tarikat üyesine atfedilen *Templar of Tyre*⁶ adlı eserde geçmektedir. Bu sefer hakkındaki bilgiler genel olarak bu eserden Kıbrıs Kroniklerine intikal etmiştir.

⁴ Louis de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre Sous le Règne des Princes de la Maison de Lusignan*, Tome I-II-III, Paris, 1852-61.

⁵ Makrîzî, H. 693 yılında Emir Baydara'nın, Emir Laçın ve Karasungur ile birleşerek, bir kuş avı esnasında sultanı öldürdüklerini yazmaktadır, fakat Kıbrıs'a ve Bağdat'a yapılacak olan bir seferden bahsetmez, İbn Tagrıberdi de seferlerden bahsetmez. Makrîzî, *Kitabe's-Süluk*, C. I-3, s. 788-790; İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zahire (Parlayan Yıldızlar)*, Çev. Ahsen Batur, İst, 2013, s. 75-76.

⁶ Esasında kitabın yazarının kim olduğuna dair pek bir bilgi yoktur. Hatta bir tarikatın üyesi olup olmadığı dahi tam olarak bilinmemektedir. Sadece Tapınak Şövalyelerinin 1273'ten 1291'e kadar lideri olan Guillaume (William) de Beaujeu'nun kâtipliğini yaptığı

Templar of Tyre'da gelişmeler şu şekilde izah edilir:

“(Akkâ'nın düştüğü haberi ulaşınca) ... Papa derhal Ancona'daki on gemiyi silahlandırdı ve Kıbrıs'taki zavallı Hristiyanları ve adayı korumaları için gönderdi. O, ayrıca Cenova'da silahlandırılmış on gemiyi daha (Kıbrıs'a) gönderdi. Bu (destek) adayı istila etmek isteyen sultanın küstah cesareti karşısında, Kıbrıslıları güçlendirdi. Bu gemiler geldiğinde Kıbrıs Kralı II. Henry'de on beş gemi silahlandırdı ve tüm gemiler birleşerek Türk Kalesi Alanya'ya gittiler ve onlar deniz kenarındaki kuleyi ele geçirdiler, sonra diğerini de almaya giriştiler. Fakat bunu beceremediler. Çünkü onların geldiğini gören Türkler önlem aldılar ve savunmaya geçtiler. (Haçlılar) ele geçirdikleri kuleyi almak için çok büyük çaba sarf etmişlerdi. Bundan sonra başka hiçbir şey yapamazlardı. Bu yüzden (ele geçirdikleri) kuleyi terk ettiler ve İskenderiye'ye gittiler. Birkaç gün boyunca şehrin dışında beklediler ve sonra Kıbrıs'a geri döndüler. Efendimiz Hz. İsa'nın dünyaya gelişinin 1291. yılında Hristiyan Suriye'yi yok eden Kahire Sultanı, İskenderiye'yi kuşatan gemileri gördü, size bahsettiğim gibi. Sultan bundan dolayı öfkeleni ve korktu ve Kıbrıs'ın kendisine daha fazla zarar vereceğini düşündü. Böylece emirlerini topladı ve onlara Kıbrıs'ı kesinlikle alacağını söyledi. Bu maksatla yüz emirine, her birinin kendi yeteneklerine göre, yüz gemi yapılması emrini verdi. Ondan çok korkan emirler bunu kabul ettiler. İşittiğiniz gibi sultan Kıbrıs'a sığınmış olan yoksul mülteciler de dâhil olmak üzere tüm Hristiyanları yok etmek niyetindeydi. Fakat merhamet dolu tanrı, size anlatacağım şekilde olacakları ters yüz etti. Bir kez daha sultan emirlerini topladı ve onlara şöyle dedi: emirlerim, Kıbrıs'ı aldıktan sonra kendime uygun, büyük bir iş başarmanın beni memnun edeceğine karar verdim. Bu yüzden beni takibe hazırlanmanız gerekmekte, çünkü Halife'nin kolтуğuna oturmak için Bağdat'a gitmek ve orayı da almak istiyorum. Emirler sultanın kalkıştığı böyle ağır ve tehlikeli girişimi gördüklerinde, kendi aralarında sultanı öldürmeyi tartıştılar, çünkü onun kibrine katlanamıyorlardı ve yemin ederek aldıkları kararı uygulamaya karar verdiler. Sultan bir gün ava çıktığında, emirler ona saldırdılar ve onu öldürdüler. Sultana ilk darbeyi vuran sultanın annesinin kardeşi olan dayısı Baydara'ydı; onun vuruşu gönülsüzce olduğundan ölümcül bir yaralamaya neden olmadı. Bunun üzerine Laçin isimli emir sultana vurup Baydara'ya seslendi: “Sen sultan olmak isteyen bir adam gibi vurmuyorsun! Fakat ben ona erkeğe yakışır bir darbe indireceğim”. Ve ona saldırdı, o kadar ki sultanı ikiye böldü. Böylece Hristiyanlığa karşı yaptığı yanlışların intikamı alındı.”⁷

---

anlaşılmaktadır. *Templar of Tyre, The 'Templar of Tyre' Part III of the 'Deeds of the Cypriots'*, Çev. Paul Crawford, Aldershot, 2003, s. 2-3; Necmettin Ayan, *Haçlı Seferleri'nde Kıbrıs'ın Rolü (1191-1310)*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ank. 2014, s. 21.

⁷ *Templar of Tyre*, a.g.e., s. 121-122 (524-527); Necmettin Ayan, a.g.t., s. 116.

Bu metin benzer şekilde hem Marino Sanudo'nun eserinde hem de Anonim Amadi ve Florio Bustron'un kroniğinde işlenmektedir. Bu üç eserde, Akkâ'nın fethinin (Mayıs 1291) akabinde bu olayların gerçekleştiği kayıtlıdır.⁸ Dolayısıyla seferin tarihi olarak 1291'in biraz sonrasını işaret etmektedirler ve kesin tarih vermezler. Ancak *Anonim Selçuknâme*'de, El-Cezeri'nin (1260-1338) *Tarih el-Cezeri* adlı eserinde ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın aktardığına göre Alemeddin el- Birzalî'nin *el-Muktefa fi'l-Tarih* adlı eserinde Alanya Kalesine yapılan saldırı için 1293 tarihi verilmektedir.⁹ *Anonim Selçuknâme*'de sadece 1293 tarihi verilmekteyken, *el-Cezeri*'de Alanya Kalesi'nin Mecdüddin Mahmud Bey'in orduları tarafından kurtarıldığı ve Karamanoğlu Mecdüddin Mahmud Bey'in Memlük Sultan'ı Eşref Halil adına hutbe okuttuğu bilgisinin H. Cemaziyelahir 692 (Mayıs 1293) tarihinde Şam'a ulaştığı kayıt edilmiştir. En kesin tarihi Alemeddin el-Birzalî vermektedir. Ona göre Alanya H. Cemaziyelevvel 692 (Nisan 1293)'de kurtarılmıştır.¹⁰

b) Kıbrıs Kralı I. Peter'in Doğu Akdeniz'de Faaliyetleri

Kronikler incelendiğinde Anadolu tarihi için dikkat çeken bir diğer önemli süreç 1358 yılında başlamaktadır. Bu tarihte Kıbrıs ve Kudüs Kralı olarak taç giyen Peter'in 1360 yılında Gorigos'u korumak amacıyla Ermenilerden teslim alması, buna karşılık olarak Karamanoğulları'nın,

⁸ Marino Sanudo, *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross, Liber Secretorum Fidelium Crucis*, Çev. Peter Lock, Farnham, 2011, s. 370; Amadi, *The Chronicle of Amadi*, Cyprus Research Centre Texts and Studies in the History of Cyprus LXXIV, Çev. Nicholas Coureas, Peter Edbury, Lefkoşa, 2015, s. 223-224 (477-480); Florio Bustron, *Chronique De L'île de Chypre*, ed. Rene de Mas Latrie, Collection des Documents Inedits du l'histoire de France Melanges Historiques 5, 1886, s. 128-129.

⁹ Papa IV. Nicholas'ın oluşturduğu ve onun ölümünü takiben Cenevizlilere geçen donanmanın Alanya ve sonra İskenderiye'ye yaptığı saldırı Temmuz 1293'de Venediklilerin yaptığı bir saldırı ile karıştırılmaktadır. Sanki Alanya ve İskenderiye'ye Venedikliler saldırmış gibi algılanmıştır, fakat Temmuz 1293'ten daha önce, Alanya'da Karamanoğlu Mecdüddin Mahmud Bey kazandığı zafer sonrası Memlük Sultan'ı Eşref Halil adına hutbe okutmuştu. Buradaki karışıklığa W. Heyd'in muğlak ifadesi neden olmaktadır. W. Heyd, *Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen-Age*, II, Leipzig, 1886, s. 29; Barbara Flemming, *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden, 1964, s. 62-63; Halil İnalçık, "The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium, and the Crusades", *The Middle East & the Balkans Under the Ottoman Empire: Essays on Economy & Society*, 1993, s. 311; Seferler hakkında daha detaylı bilgi için bk. Sylvia Schein, *Fideles Crucis, The Papacy, The West, and the Recover of the Holy Land 1274-1314*, Oxford, 1991, s. 77-79.

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ank. 2003, s. 8; El-Cezeri, *La Chronique de Damas, (Annees 689-698 H.)*, çev. J.Sauvaget, Paris, 1949, s. 29; *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Anadolu Selçukluları Gününde Mevlevi Bitikleri 5, Çev. Feridun Nâfiz Uzluk, Ank. 1952, s. 63.

Alanya ve Manavgat Emiri ile gemiler donatarak bir birlik oluşturması ve Kıbrıs'a saldırmak için harekete geçmeleri dikkati çekmektedir. Bu durum karşısında Kıbrıs Kralı Peter'in de 120 gemi hazırlayarak 1361 yılında Antalya'yı ele geçirmesi ve bundan dört yıl sonra Ekim 1365'te önce İskenderiye, sonra da 1366 yazında Alanya'ya saldırı yapması dönemin en önemli olaylarından¹¹. Kroniklerde ve G. Machaut ve P. Mézières'in eserlerinde bu dönem hakkında detaylı malumat bulmak mümkündür. Peter'in Anadolu ve Mısır'a yönelik politikası ve bunun karşısında Memlük Sultan'ı II. Şaban (1363-1376)'ın Anadolu-Mısır ittifakı kurma çabası dikkat çekicidir.¹² Burada şunu da belirtmek gerekir, Makhairas, Amadi, Strambaldi vd. Kıbrıs kroniklerinde olaylar sadece Peter'in seferleri mahiyetinde ele alınmakta ve dönemin siyasi gelişmeleri biraz gözden kaçırılmaktadır. Örneğin kroniklerde 1366 Alanya saldırısının sebebi, Venediklilerin Kral Peter'i Memlük topraklarına saldırmamak konusunda ikna etmeleri olarak açıklanır. Çünkü Venedikliler İskenderiye saldırısı sonrasında Memlüklerin Hristiyanlar ile ticareti yasaklamasıyla zarar uğramışlardır. Bu nedenle yeniden Memlük topraklarına bir saldırı yapıp sultanı kızdırmaktansa, Anadolu topraklarının tercih edilmesi konusunda Kral Peter'i ikna etmişlerdir. Kroniklere göre Venediklerin etkisiyle kral da hedefine Alanya'yı koymuştur.¹³

Ancak döneme çağdaş olan G. Machaut'a burada bir parantez açmak gerekmektedir. Onun verdiği bilgiler 1366 yılında yapılan Alanya Seferi için çok önemlidir ve orijinaldir. Diğer kroniklere ek olarak Machaut 1366 Alanya saldırısı hakkında başka bir noktaya dikkati çekmektedir. Bu saldırı öncesinde Machaut şu satırları kaleme almıştır.

¹¹ Leontios Makhairas, *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled 'Chronicle'*, Çev. Richard MacGillivray Dawkins, Vol. I, Oxford, 1932, s. 99-161 (§112-180); Osman Turan, "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten*, C. XXVIII, S. 110, 1964, s.222-224; Ebru Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)" *Türkler*, C. 6, Ank. 2002, s. 699; Özge Bozkurtoğlu Özcan, "Lusignanların 1361 Yılında Antalya'yı (Adalia) İşgalinin Altında Yatan Sebepler" *Cedrus*, V, 2017, s. 402-403; Sait Kofoglu, a.g.e., s. 235-242.

¹² Bu dönemde Memlük tahtında Sultan II. Şaban bulunsa da henüz daha küçük yaşlarda olmasından dolayı Devletin yönetimi Emir Yelboğa en-Nasîrî'nin elindedir. Şehabettin Tekindağ, a.g.m., s. 173; Ebru Altan, a.g.m., s.699.

¹³ Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 157-159 (§176-180) ; Amadi, a.g.e., s. 378 (831-832); Florio Bustron, a.g.e., s. 263; Strambaldi, *Chronique de Strambaldi*, ed. Rene de Mas Latrie, *Chroniques D'Amadi et de Strambaldi*, Vol II, Paris, 1893, s. 70-71. Stephen Lusignan'ın eserinde ise sadece I. Peter'in yaptığı saldırılar sıralanmıştır. Stephen de Lusignan, *Lusignan Chorography and Brief General History of the Island of Cyprus (A.D. 1573)*, Çev. Olimpia Pelosi, Sources for the History of Cyprus, ed. Paul W. Wallace and Andreas G. Orphanides, Vol X., Altamont 2001 s. 76 (317).

“Güvenilir bilgiler krala ulaştı, Türkiye’deki Sarazenler, -ki onlar cesur ve çalışkan insanlardı- bir çok kadırgalar (galioles), küçük tekneleri vardı ve bunları sultana gitmek ve ona hizmet için kullanmak istiyorlardı. Peter Amiralini (Peter Monstri) çağırdı ve ona dedi ki “filomuza çok para harcadık ve bu boşa gitmemeli, kesin bilgi bize ulaştı ki, Türklerin büyük bir filosu var ve onlar Mısır (Babylon)’a doğru yola çıkmak istiyorlar. Bahane üretmeden denize açılın, Türklere saldırmak için gözü pek, hevesli ve cesur adamları seçin. Onların gemilerini arayın ve onları bulun ve yanmamış bir sopa dahi bırakmayın! Hızla saldırın. Eminim, onları hızlı bir şekilde mağlup edip öldüreceksin.” Amiral zamanı boşa harcamadan tüm işleri düzenledi ve denize açıldı. Tanrı ona rehberlik etti ve onu sevinçle tekrar evine getirdi! O, (Türklerin) gemilerini buldu ve onların her birinin yakılması ve küllerinin kıyıya vurması için çok çabaladı, filodan kaçanlar hariç tüm mürettebatları öldürdü. ... Uzakta olmayan güçlü bir kale duruyordu. Adını gizlemeyeceğim, orası Candelore (Alanya) olarak adlandırılıyordu. Amiral kendi bölüğüne dedi ki; lortularım şükürler olsun ki Tanrıya, denizi geçtik, inanıyorum ki, o bizi güvende tutacak ve liderlik edecek, Çünkü biz ona hizmet ederiz. Şimdi şan ve şöhret için Alanya’yı düzene sokalım. Haydi gidelim! Eminim orayı almak için herhangi bir problem yaşamayacağız.¹⁴

Machaut’un eserinde yukarıdaki gibi izah edilen ve Kıbrıs açısından başarısızlıkla sonuçlanan 1366 Alanya seferi anlatısında özellikle dikkat edilmesi gereken nokta, Anadolu Türklerinin bir filo oluşturduğu ve Memlük Sultanı’na hizmet etmek için harekete geçtikleri bilgisidir. Kral Peter bu bilgiyi alır almaz donanmayı hazırlamış ve filonun bulunarak yakılmasını emretmiştir.

Gemi yapımında ihtiyaç duyulan kaliteli kereste açısından yetersiz olan Mısır’da bir donanma oluşturmak zordu. Mısır bu ihtiyacını ülke dışındaki topraklardan gidermekteydi. 1366 yılında Sultan için Anadolu’da oluşturulmuş filonun Mısır’a giderken Kıbrıs donanması tarafından yakalandığı görülmektedir. Machaut, esasında bu donanmayı ve yok edilmesini anlatmaktadır. Kıbrıs donanması Türk filosunun yok edilmesi sonrasında ise çok uzakta olmayan Alanya kalesine saldırmıştır.¹⁵ Her ne kadar Alanya kalesine yapılan saldırı Kıbrıs açısından başarısızlıkla sonuçlansa da öncesinde Türk filosunun yok edilmesiyle Anadolu-Mısır ittifakı sekteye uğramıştır.

¹⁴ Guillaume de Machaut, *The Capture of Alexandria*, Çev. Janet Shirley, Aldershot, 2001, s. 94-95.

¹⁵ Makhairas Türk donanmasının Alanya saldırısı sonrasında Manavgat civarında yakıldığını belirtmektedir. Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 161 (§180).

Kalkaşendi'nin bahsettiği mektuplar bu anlamda önemlidir. Mezkûr mektuplar elçiler ile birlikte 1365 İskenderiye saldırısı sonrasında, Sultan II. Şaban tarafından Anadolu beylerine gönderilmiştir. Bu mektuplar, Anadolu Beyleri ile Kıbrıs'a karşı kurulması planlanan ittifak hakkındadır.¹⁶ Ancak Paul Wittek'in bahsettiği üzere bu ittifaktan daha Mart 1366'da Batılılar haberdardı. 1365-1374 yılları arasında Rodos Hospitalier Şövalyeleri tarikatının büyük üstadı olan Raymond Berengar'ın Mart 1366'da Papa'ya uyarı niteliğinde yazdığı bir mektupta, Mısır'dan Türkiye'nin beylerine arka arkaya elçiler gönderildiği, Hristiyanlara özellikle Kıbrıs ve Rodoslulara karşı iş birliği oluşturulduğu ve Türklerin mümkün olduğu kadar kuvvetli gemiler yaparak, donanma kurdukları ve sultanın tarafına geçtikleri bildirilmektedir. Ayrıca önlem alınmaz ise Memlûk Sultanı'nın gelecek baharda Kıbrıs'a ve Rodos'a hücum edeceği not edilmiştir.¹⁷ İşte, Machaut'un bahsettiği Kıbrıs Amiralinin denizde bulup yok ettiği donanma Raymond Berengar'ın bahsettiği donanmadır. Böylece Kaşkaşendi'de geçen mektupların da yine Raymond Berengar'ın bahsettiği arka arkaya gönderilen elçilerin yazışmaları olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Anlaşıldığına göre kurulmak istenilen ittifak gizli kalmamış ve bundan Batılılar hatta Machaut'a göre Kıbrıs Kralı Peter dahi haberdar olmuştur. “*Kesin bilgi bize ulaştı ki, Türklerin büyük bir filosu var ve onlar Mısır'a doğru yola çıkmak istiyorlar*”.

Türk filosunun yakılması sonrasında Kıbrıs Haçlı donanması Alanya'ya saldırmıştır. Bu savaşta Alanya halkı başarıyla mücadele etmiş ve kaleyi savunmuştur. Bu başarının hemen akabinde Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey Gorigos için harekete geçmiştir. Makhairas kroniğinde Alâeddin Ali Bey'in, sultanın da desteğini alarak Gorigos'u kuşatmaya giriştiği bilgisi kayıtlıdır.¹⁸ Ancak Alâeddin Ali Bey bu seferde başarılı olmamıştır.¹⁹ Bir başka Türk Beyi Teke Bey de 1373 yılında Antalya kendisine teslim edilinceye kadar yaptığı hücumlarla şehirdeki Kıbrıs birliklerini rahat bırakmamıştır.²⁰ Özellikle Teke Bey'in Antalya ve Mahomet/Μαχομετ (Mehmet ya da Mahmut) Reis'in²¹ de

¹⁶ Kürşat Solak, “Memlûkler ve Alâiyye”, *Tarih Okulu*, S. XII, s. 112.

¹⁷ Paul Wittek, *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. Gökyay, TTK, Ank., 1999, s. 72-73. dn. 249.

¹⁸ Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 175 (§ 194).

¹⁹ M. C. Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., s. 161-174; Yahya Başkan, *Karamanoğulları Beyliği (Alâ'ed-din Ali Bey Dönemi 1357-1398)*, İnönü Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999, s.50-52.

²⁰ Özge Bozkurtoğlu Özcan, a.g.m., s. 398.

²¹ Kıbrıs'a akınlar düzenleyen filonun kaptanı görülen ve kaynaklarda ismi Μαχομετ-Machomet olarak geçen reisin kimliği net değildir. Mahomed Reis'in Osman Turan'ın belirttiği gibi Mübarizeddin Mehmed Bey (Teke Bey) olma ihtimali çok zayıftır. Çünkü Kıbrıs kroniklerinde Teke Bey ve Mahomet Reis'ten ayrı kişiler olarak bahsedilmektedir, hatta Strambaldi Mahomed Reis'i korsan olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Mubarizeddin Mehmed Bey'in Hamidoğlu olduğu bilinmektedir, buna karşın kaynaklarda geçen Mahomed

Kıbrıs üzerine yaptığı saldırılar kroniklerde detaylı olarak anlatılmaktadır. Nihayet Teke Bey'in yaptığı hücumlar semeresini 1373 yılında vermiştir. Kıbrıs Kralı II. Peter (1369-1382) birazda Antalya'nın Cenevizliler eline geçmesinden çekindiğinden şehri yıllık belli bir miktar vergi ödemesi şartıyla Teke Bey'e teslim etmiştir. Kıbrıslıların şartlarını kabul eden Teke Bey, 14 Mayıs 1373 Cumartesi gününde Antalya önlerine gelmiştir. Birçok değerli hediyeleri ve şehri teslim için gereken ücreti elçilerle birlikte şehre göndermiştir. Özellikle gönderilen hediyeler arasında çok ağır ve bir o kadar da değerli, ayaklı bir gümüş kâse dikkati çekmekteydi. Makhairas, Türklerin bunu misafirlerine kepçe ile şarap ikram etmek için kullandıklarını belirtmektedir.²² Teke Bey üzerine düşeni yaptığında Kıbrıslılar da şehri ona teslim etmiş ve adaya dönmüştür.

Bundan sonra Kıbrıs Kralları adada 1426 yılında Memlûk hâkimiyeti sağlanıncaya kadar daha çok iç meselelerle uğraşmışlardır. Antalya'nın Teke Bey tarafından alınmasından hemen sonra 1373-4 yıllarında Kıbrıs Ada'sı Cenevizliler tarafından istila edilmiş ve sonucunda Mağusa Cenevizlilerin eline geçmiştir. Kıbrıs Lusignan Hanedanlığı Kralları 1375 yılından itibaren Mağusa'yı yeniden ele geçirmek için özellikle Venedikliler'in desteğini alarak girişimlerde bulunsalar da, 1464 yılına kadar şehir Cenevizlilerin hâkimiyetinde kalacaktır. Lusignanlar tarafından 1464'te Mağusa Cenevizlilerden geri alındığında ise adada Memlûk hâkimiyeti vardır. Bu hâkimiyet 1426 yılında yapılan III. Kıbrıs Seferi ile sağlanmıştır.

c) Kıbrıs'ta Memlûklerin Hâkimiyeti

1426 yılında Kıbrıs'ta hâkimiyet kuran Memlûk Sultanı Barsbay'dır (1422-1438). Memlûkler ile Kıbrıs arasındaki sorunun başlangıcı aslında 1410'lara değin geri gitmektedir. Sultan Ferec (1399-1412), Kıbrıslıların ve bölgedeki Hristiyan unsurların yaptığı saldırılar sebebiyle 1410 ve 1411 yıllarında Kıbrıs'a iki donanma göndermiştir. 1414 yılında da Şeyh Müeyyed el-Mahmudi (1412-21) Kıbrıs'ı fethetmek istese de, sonrasında Kıbrıslıların barış isteğini kabul etmiştir. Buna rağmen Kıbrıs yöneticileri batıdan da aldıkları destekle Sultan Barsbay iktidarı döneminde, Müslüman limanlarına ve tacirlerine saldırı yapınca işler değişmiştir. Sultan Barsbay bu sorunu tamamen ortadan kaldırmak maksadıyla adaya üç sefer düzenlemiş ve 1426

Reis (Paşa) ise Karamanoğlu gözükmektedir. Fakat Makhairas'ın Karamanoğlu Mahomet Paşa olarak bahsettiği kişi Machomet Reis midir bu tam açık değildir. Sonuç kesin olan nokta Mahomed Reis ile Teke Bey'in ayrı kişiler olduğudur. Osman Turan, a.g.m., s. 223-224; Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 101, 121, 125 (§ 115, 137, 139, 144) ; Strambaldi, a.g.e., s. 53.

²² Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 347 (§ 368).

yılında Kıbrıs Kralı Janus (1398-1432) da esir edilerek, adada Memlûk hâkimiyeti tesis edilmiştir.²³

Alanya Bey'i Karaman Bey (Savcı Bey'in oğlu) de bu savaşın öncesinde ve sonrasında Memlûk Türklerinin yanında yer almıştır. Elimizde çok az bilgi olsa da, sefere en azından gemileriyle ve askerileriyle iştirak ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Makhairas vd. kroniklerde "*Alanya Beyi Karaman Bey de iki gemisiyle birlikte İskenderiye'deydi. Sultanı filolarını Kıbrıs'a göndermesi için zorlamaktaydı*" denilmektedir.²⁴

Bu savaşta Memlûklerin yanında yer aldığını gördüğümüz Alanya Bey'i Karaman Bey'e karşı, kroniklerde Teke Bey'in oğlu olarak geçen birisi de Kıbrıs ordusunda görev almıştır. Memlûk kaynaklarında da Kıbrıslıların para karşılığında Karamanlı Türkmenleri istihdam ettiğine dair bilgiler vardır.²⁵ Fakat bu kişinin ismi ve kim olduğuyla ilgili bir bilgi yoktur. Gerçekten Teke Bey'in oğlu mudur, yoksa Karamanoğlu mudur bilinmemektedir. Onun, kroniklerde Kıbrıs Kralı Janus tarafından Memlûklerle savaşmak için kiralandığı ve Hristiyan olduğu belirtilmektedir. Fakat savaş esnasında çıkan karışıklıkta Memlûk askeri sanıldığından, Kıbrıslılar tarafından öldürülmüştür.²⁶

Netice de savaş sona erdiğinde ada artık Memlûklerin bir eyaleti haline gelmiş ve Kıbrıs Kralları yıllık olarak haraç ödemek zorunda kalmıştır.²⁷ Memlûk hâkimiyeti döneminde ise adada çıkan iç savaş ve Mağusa'nın yeniden Lusignanlar eline geçmesi, dikkate değer olaylar arasındadır. Kıbrıs Kralı II. John'un (1432-1458) ölümünden sonra tahtın tek varisi olan kızı Charlotte (1458-1464) başa geçse de onun gayrı meşru kardeşi II. James'in (1464-1473) Memlûklerin desteğini alarak tahtta hak iddia etmesi iki taraf arasında bir çatışmanın doğmasına neden olmuştur. Esasında Kraliçe Charlotte de Memlûklerden yardım istemiş ama aradığını bulamayınca Rodos Hospitallerinden destek almıştır. 18 Eylül 1460'da James'in Kahire'den kendisini destekleyen bir askeri birlik ile dönmesi sonucunda Charlotte

²³ Eşref Buharalı, "Kıbrıs'ta İlk Türkler Veya Kıbrıs'ın Memlûk Hâkimiyetine Girişi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Nisan 1995, s. 90-107.

²⁴ Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 653 (§ 671); Amadi, a.g.e., s. 458 (1057); Florio Bustron, a.g.e., s. 361; Strambaldi, a.g.e., s. 276-277.

²⁵ Makrîzî, *Kitabe's-Süluk* C.4/2, s. 722; Kazım Yaşar Koprıman, *El-Ayni'nin İkdu'l-Cumân'ında XV. Yüzyıla Ait Anadolu Tarihi ile İlgili Kayıtlar*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ank., 1971, s. 32; Osman Turan, a.g.m., s. 225; E. Buharalı, a.g.m., s. 104; Fatih Yahya Ayaz, *Memlûk - Kıbrıs İlişkileri, Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti*, TTK, Ank. 2016, s. 102.

²⁶ Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 663 (§ 681); Amadi, a.g.e., s. 460 (1063); Florio Bustron, a.g.e., s. 364-365; Strambaldi, a.g.e., s. 280.

²⁷ Eşref Buharalı, a.g.m., s. 111-112; Fatih Yahya Ayaz, a.g.e., s. 116.

adadaki en güvenli kalelerden olan Girne'ye çekilmiştir. James ise Memlük destekli ordusuyla başkent Lefkoşa'da hâkimiyet tesis etmiş ve hemen akabinde Eylül'ün sonlarına doğru Charlotte'nin sığındığı Girne'yi kuşatmıştır. James'e yardım eden Memlük ordusunun başında Canıbek el-Ablak vardır. Memlüklerden aldığı destek ile James, hem Girne hem de Mağusa üzerinde hâkimiyet sağlamak için baskı kurmuştur. Bu baskı esasında 1464'e kadar devam edecektir. Nihayet aralıklarla devam eden kuşatmalar sonucunda Ocak 1464'te önce Mağusa, aynı yılın sonbaharında ise Girne James'e teslim olmuştur. Böylece adada James'in liderliğinde yeniden bir birlik tesis edilmiştir. Bunun sağlanmasında ise adaya gönderilen Memlük birliklerinin etkisi büyüktür.²⁸

Döneme şahit olan tarihçi George Boustronios'un Canıbek'in akıbeti hakkında verdiği bilgiler önemlidir. Mağusa teslim alındığında Kıbrıs'taki Memlük birliklerinin lideri hala Canıbek'ti. Öyle anlaşılıyor ki, Canıbek'in Mağusa'yı ve sonrada tüm Kıbrıs'ı ele geçirmek için planları vardı ve James de bu nedenle onu bir tehlike olarak görüyordu. Her ne kadar İbn Tagrıberdi, Canıbek'in Mağusa'daki gençler arasından köle toplayıp, krala karşı olumsuz ve kaba bir şekilde davranması nedeniyle, askerleriyle birlikte Frenkler tarafından öldürüldüğünü belirtse de, Boustronios onun öldürülüşünün nedenleri konusunda farklı bilgiler vermektedir.

Boustronios'a göre, Canıbek Mağusa'yı ele geçirmek ve sonrasında Kral James'i öldürmek istemiş ve bu nedenle bir gece askerleri ile birlikte Mağusa'ya gelerek kalenin kapılarının kendisine açılmasını emretmiştir. Ancak kalenin komutanı Conella (Nicholas Morabit) kralın kendisine bunu yasakladığını ve bu nedenle kapıları açamayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine kaleden ayrılan Canıbek bir gün sonra olanları krala şikâyet etmiştir. Kral ise Canıbek'i güzel sözlerle oyalayarak onun tüm askeri ile birlikte Mesarya (Mesaoria)'ya çekilmesini sağlamıştır. Kralın yanında sadece güvendiği iki memlük askerinin kalmasına izin verilmiştir, diğer memlüklerin hepsi Canıbek'le Mesarya'ya geçmiştir. James bu esnada Lefkoşa'ya gizlice bilgi göndererek tüm frankların ve diğer askerlerin Mağusa'ya toplanmalarını emretmiştir. Askerler toplandıktan sonra da bunları Canıbek'in üzerine göndermiştir. Memlük askerlerinin gece yarısı uyuduğu sırada saldıran James'in kuvvetleri hazırlıksız yakalanan tüm memlükleri ve Canıbek'i katletmiştir. Ordudan hiç kimse sağ kalamamıştır. Sultan Hoşkadem (1461-

²⁸ George Hill, *A History of Cyprus*, III, Cambridge 1972, s. 589; Boustronios'un verdiği tarihler biraz farklıdır. George Boustronios, *A Narrative of the Chronicle of Cyprus 1456-1489*, Çev. Nicholas Coureas, Texts and Studies in the History of Cyprus LI, Sources for the History of Cyprus, ed. Paul W. Wallace and Andreas G. Orphanides Vol. XIII, Lefkoşa, 2005, s. 112 (87-88).

1467), adadaki ordusunun katledildiğini duyunca Kıbrıs'a karşı bir harekât yapmak niyetinde olsa da, kroniklere göre James akıllıca davranarak bunu engellemeyi başarmıştır. James ilk olarak içinde kendisinin güvendiği memlûklerin de olduğu bir heyeti sultana göndermiştir. Bu heyet James'in özürlerini iletmenin yanı sıra sultana çok değerli taşlarla süslü hediyeler de sunmuştur. Ayrıca Janus döneminden itibaren ödenmekte olan yıllık 8 bin dukalık vergiyi (haraç) de 16 bin dukaya çıkartmıştır.²⁹ James bu sayede sultan ile anlaşabilmiş ve yeniden barış sağlamıştır. İbn Tagrıberdi'nin bir başka eserinde bahsettiği gibi James Mağusa'yı Memlûklere kaptırmamış ve Canıbek'i öldürerek bu olayı kapatmıştır.³⁰ Sultan Hoşkadem bu olaya sert bir tepki veremese de Boustronios'a göre Canıbek'in Kahire'de etkili olan bir kız kardeşi vardı ve abisinin intikamını almak istiyordu. İlk olarak sultanı ordu göndermesi için zorlasa da bunu başaramadı. Sultanın abisinin kan davası için bir şey yapmadığını gördüğünde, kendisi güvendiği bir memlûkü abisinin intikamını alması maksadıyla tüccar kılığında adaya gönderdi. Bu memlûk kral Mağusa'da sahilde iken ona yaklaşıp boğazını kesmeye çalıştıysa da başarılı olmadı ve kralın erken davranmasıyla suyun içine düşürülerek kralın koruyucuları tarafından öldürüldü.³¹ Bu olaya rağmen Kıbrıs Kral'ı vergi ödemeye devam etmiş ve Memlûklere bağlı kalmıştır.

Ödenmekte olan vergi ise Stephen Lusignan'ın belirttiği gibi, 1516(7) yılına kadar Memlûklere bundan sonra ise adanın fethine kadar Osmanlılara ödenmiştir. Her ne kadar 1489 yılı Şubat ayında Venedik asıllı Kıbrıs Kraliçesi Catherine Cornaro (1474-1489) tahtan çekilip adanın yönetimini Venediklilere devretse de, Venedikliler eskiden olduğu gibi 8 bin dukalık vergiyi Memlûklere daha sonra da Osmanlılara ödemeye devam etmişlerdir. Ancak adada Osmanlı hâkimiyeti kesin olarak sağlanınca haraç ödemesi de doğal olarak sona ermiştir.³²

²⁹ İbni Tagrıberdi, a.g.e., s. 566-567; Verginin iki katına çıkarıldığından sadece Boustronios bahsetmektedir. Boustronios, a.g.e., s. 113 (89); Stephen Lusignan verginin artırıldığını belirtir, fakat rakam vermez. Florio Bustron ise haracın artırıldığından hiç bahsetmez, sadece gönderilen hediyelerden bahseder. Stephen Lusignan a.g.e., s. 80, 95 (345, 415); Florio Bustron a.g.e., s. 416; Ayrıca bk. George Hill, a.g.e., III, s. 591-592.

³⁰ Fatih Yahya Ayaz, a.g.e., s. 128.

³¹ Boustronios, a.g.e., s. 113-114 (89-90); Florio Bustron a.g.e., s. 417.

³² 8 bin dukalık verginin 16 bin dukaya çıkartılması ilk olarak Boustronios Kroniğinde geçmektedir ve Stephen Lusignan tarafından da bu verginin artırıldığı bilgisi tekrarlanmıştır. Ancak Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonrasında Venedikliler Alosio Mocenigo ve Bartolomeo Kontarini adlı elçileri göndererek Memlûklere ödedikleri yıllık 8 bin dukalık vergiyi bundan sonra Osmanlılara ödeyeceklerini belirtmişlerdir. 16 bin dukadan hiç bahsedilmez. Dolayısıyla II. James'in yaptığı vergi artırımını bir defaya mahsus olmak üzere yapılmıştır denilebilir. Ancak bu konuda başka bir bilgi daha bulunmaktadır. Karl Herquet'in iddiasına göre sultan Canıbek'in öldürülmesinden sonra kendisine yıllık 16 bin duka

d) Osmanlı Hâkimiyeti

Kıbrıs'ta Osmalı hâkimiyeti bu makalenin kapsamı dışında kalsa da son olarak bundan kısaca bahsetmek faydalı olacaktır. Çünkü burada incelenen Stephen Lusignan kroniğinde adanın Osmanlı eline geçişi ile ilgili bilgiler verilmektedir. Esasında bu bölümü yazan Fra Angelo Calepio'dur. 1570 yılında Lefkoşa'nın fethi sırasında Calepio şehirdedir ve olaylara bizzat şahit olmuştur. Hatta bu sefer esnasında Osmanlılara esir düşmüş ve İstanbul'a götürülmüştür. Hapsedildiği dönemde buradaki esirlerden Mağusa'nın da Osmanlılar tarafından nasıl fethedildiğini öğrenmiş ve bir süre sonra serbest kaldığında fetih ile ilgili tüm bilgilerini S. Lusignan'ın eseri için kaleme almıştır. S. Lusignan ise onun metnini eserinin son kısmına eklemiştir. Böylece kısa bir Kıbrıs tarihi olan eserinin kapsamı Osmanlı'nın adadaki hâkimiyetine kadar ilerletilmiştir. Calepio'nun yazdığı bölüm Claude Delaval Cobham tarafından hazırlanan *Excerpta Cyprica*³³ isimli kitapta İngilizceye

---

ödenmesini istemiş fakat James 5 bin olan yıllık vergiyi 8 bine çıkartarak Sultan'la anlaşmıştır. Ancak G. Hill'in de ifade ettiği gibi bu bilgiyi doğrulayacak bir kaynak bulunmamaktadır. Hatta Karl Herquet'in aksine II. James'ten önce 1437-8'de adaya uğrayan Pero Tafur da yıllık 8 bin duka ödendiğini bildirmektedir. George Hill, a.g.e., III, s. 592. dn.2; Boustronios, a.g.e., s. 113 (89); Stephen Lusignan, a.g.e., s. 80, 95 (345, 415); Pero Tafur, *Pero Tafur Seyahatnamesi*, Çev. Hakan Kılınç, İst. 2016, s.100; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, II. Cilt, TTK, Ank. 2011, s. 771.

³³ *Excerpta Cyprica* İ.S. 23 yılında Strabo'nun tuttuğu kayıtlardan başlamakta, 1866 yılında Sultan Abdülaziz döneminde verilen bir berat ile son bulmaktadır. Bu kitapta Kıbrıs ile ilgili bilgi veren çok çeşitli dillerde yazılmış metinler Claude Delaval Cobham tarafından İngilizceye tercüme edilmiştir. Benzer bir çalışma ise A. H. Mogabgab tarafından yapılmıştır. Mogabgab da *Supplementary Excerpts on Cyprus: Or, Further Materials for a History of Cyprus* adlı eserinde, İ.Ö. 522 yılından İ.S. 1581 yılına kadar geçen dönem içerisinde Kıbrıs ile ilgili ve Cobham'ın eserinde olmayan metinleri kullanmıştır. Her iki eser de birden fazla kez Türkçeye çevrilmiştir. İlk olarak Ata Atun bu iki çalışmayı birleştirerek üç cilt halinde Türkçe olarak yayımlamıştır. Daha sonra Galeri Kültür Yayıncılık tarafından bu iki eser ayrı ayrı olarak Türkçeye çevrilmiştir. Claude Delaval Cobham, *Excerpta Cyprica Materials for a History of Cyprus*, Cambridge, 1908; Theophilus A. H. Mogabgab, *Supplementary Excerpts on Cyprus, Or Further Materials for a History of Cyprus*, III Cilt, Lefkoşa, 1941-1945; Türkçe çeviriler için bk. Ata Atun, *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, III Cilt, Samtay Vakfı Yay., Mağusa, 2005-2007; Claude Deleval Cobham, *Kıbrıs Yazıları M.S.23-1866*, Çev. Ali Çakıroğlu-Vur Yektaoğlu, Galeri Kültür Yay. Lefkoşa, 2013; Theophilus A. H. Mogabgab, *Kıbrıs Yazılarına Ek M.Ö.522-M.S. 1581*, Çev. Ali Çakıroğlu Galeri Kültür Yay. Lefkoşa, 2014 (Mogabgab'ın çevirisinde 40 başlık çeviriye dâhil edilmiştir). Benzer mahiyette hazırlanmış dönemin diğer kaynak eserlerini kullanan ve çoğunlukla Kıbrıs tarihi ile ilgili bilgi veren başka çeviriler de yayımlanmıştır. Bu eserler adanın antik çağlarından başlayıp, Bizans, Lusignanlar, Memlükler, Venedikliler ve Osmanlı yönetimi dönemlerini kapsamaktadır. Burada Paul W. Wallace ve Andreas G. Orphanides editörlüğünde *Kıbrıs Tarihi Kaynakları* adı altında yayınlanan eserlerden bahsetmek faydalı olacaktır. Bu eserler diğerleri gibi Kıbrıs tarihi ile ilgili kısımların çevirisini içermektedir. Bunlarda da Türk ve İslam tarihi ile ilgili önemli

tercüme edilmiştir. Calepio'nun verdiği bilgiler olaylara şahitliğinden dolayı oldukça önemlidir.

2. Kronikler

a) Leontios Makhairas (Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled 'Chronicle')³⁴

İlk olarak Leontios Makhairas'ın 'Kronik' olarak da bilinen eserinden başlamak gerekmektedir. Yazdığı Kronik içerik olarak kendinden sonra yazılan bütün Kıbrıs kroniklerini etkilediği gibi verdiği orijinal bilgiler açısından da önemlidir. Kıbrıs diyalekti ile yazılan bu kroniğin günümüze ulaşan dört nüshası bilinmektedir. Orijinal nüsha henüz bulunamamıştır ya da kaybolmuştur. Ancak bu nüshadan kopya edilen ve eksiksiz olan Venedik nüshası günümüze ulaşmıştır. Bu nüshanın devamına aynı el yazısıyla George Boustronios kroniği de eklenmiştir. 1523'ten biraz sonraya tarihlendirilen Venedik nüshası, Biblioteca Nazionale Marciana'da bulunmaktadır.³⁵ Kronikteki bilgilerle kıyaslama yapılmasına imkân tanıyan bir başka nüsha ise Diomede Strambaldi'nin İtalyanca yayınladığı nüshadır. D. Strambaldi'nin eseri Makhairas kroniğinin İtalyanca çevirisidir.³⁶

---

bilgiler bulunabilmektedir. Örneğin, Bizans İmparatoru VII. Konstantine Porphyrogenitus (905-959)'un *De Thematibus* adlı eserinde Kıbrıs'taki Hala Sultan'ın Türbesi hakkında bir bilgi verilmektedir. Ancak bu bilgi kısmen hatalı olsa da (eserde Hz. Ebubekir'in kızının mezarı Kıbrıs'ta gösterilmektedir) önemlidir. Çünkü İslam kaynakları dışında X. yüzyılın ilk yarısında Hala Sultan'ın Türbesi hakkında bilgi veren nadir eserlerdendir. Bu bilgi *Kıbrıs Tarihi Kaynakları* kapsamında yayımlanan bir çalışmada İngilizceye tercüme edilmiştir. bk. *Greek Texts of the Fourth to Thirteenth Centuries*, ed. Hans A. Pohlsander, Sources for the History of Cyprus Greece and Cyprus Research Center, New York, 1999, s. 91; Benzer şekilde hazırlanmış bir başka çalışma için bk. *English Texts: Frankish and Turkish Periods*, ed. David W. Martin, Greece and Cyprus Research Center, New York, 1998. Bunların dışında herhangi bir tercüme söz konusu olmayan, ve el yazması eserlerin ilgili kısımlarının orijinal kopyalarını içeren çalışmalar da yapılmıştır. Costas N. Constantinides-Robert Browning, *Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the Year 1570*, Cyprus Research Centre, Lefkoşa, 1993; Alexander Turyn, *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain*, *Dumbarton Oak Studies* XVII, 1980.

³⁴ Λεόντιος Μαχαιράς, Εξήγησις της γλυκείας χώρας Κύπρου, η ποία λέγεται Κρόνακα τουτέστιν Χρονικόν.

³⁵ Venedik, Biblioteca Nazionale Marciana MS Gr. VII, 16, 1080 (=V) Kroniğin nüshaları hakkında daha fazla bilgi için bk. Angel Nicolaou-Konnari, "A New Manuscript of Leontios Makhairas's Chronicle of the 'Sweet Land of Cyprus'; British Library, MS Harley 1825 and the Circulation of Manuscripts of Cypriot Interest in Stuart England", *Deeds Done Beyond the Sea*, ed. S. B. Edgington, H. J. Nicholson, Farnham 2014, s.115-134.

³⁶ *Chroniques D'Amadi et de Strambaldi*, Vol II/Chronique de Strambaldi, ed. Rene de Mas Latrie, Paris 1893.

Leontios Makhairas'ın Venedik nüshası 1841'de Emmanuel Bekker tarafından keşfedilmiştir. Kroniğin ilk baskısı ise Constantine Sathas³⁷ (1873) tarafından yapılmış, 1882 yılında ise Constantine Sathas ve Edouard Miller tarafından Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır.³⁸ R. M. Dawkins ise kroniği iki cilt halinde İngilizceye tercüme etmiştir.³⁹ İngilizce tercümenin ilk cildinde kroniğin İngilizce tercümesi ile Grekçe metni birlikte verilmiştir. Bu cilt kendi içerisinde altı kitaba ayrılmıştır. Olaylar konu konu ayrıldığından her bir konu için §1, §2, §3... şeklinde başlık numarası atanmıştır. Toplamda §713 başlık ihtiva etmektedir. Kroniğin ikinci cildinde ise R. M. Dawkins'in hazırladığı bir tanıtım yazısından sonra ilk ciltte düşülen dipnotlara yer verilmiştir. Bu cildin sonunda ise Grekçe kelimeler hakkında açıklayıcı bir sözlük ile yer, kişi ve genel isimleri ihtiva eden üç ayrı fihrist bulunmaktadır.

Kroniğin yazarı Leontios Makhairas hakkında pek fazla bilginiz yoktur. Bertrandon De La Broquiere, 1432 yılında Larende'de iken L. Makhairas (Lyon Maschere) ile tanıştığını belirtir. Seyahatnameden L. Makhairas'ın Kıbrıs tahtına yeni geçen genç Kral II. John adına, kesintiye uğrayan ilişkileri düzenlemek için Karamanoğlu İbrahim Bey'e elçi olarak gönderildiği anlaşılmaktadır.⁴⁰ R. M. Dawkins, bu bilgilerden ve kronikte geçen ifadelerden hareketle L. Makhairas'ın 1380'lere yakın bir tarihte doğmuş olması gerektiği kanaatinde dir.⁴¹

Lusignan Hanedanlığı döneminde adada yaşayan L. Makhairas, bir Rum olarak Ortodoks mezhebine mensuptu, buna rağmen Fransız kökenli ve Katolik inancına mensup Lusignan Hanedanlığına çok sadık bir kişiydi. Ancak adadaki yönetimi rahat bırakmayan Cenevizlilerden nefret etmektedir.⁴² 1373 yılı olaylarını anlatırken Antalya'nın Cenevizlilerin eline geçmesinden önce Türklerle geri verilmesi daha iyi olur düşüncesiyle,

³⁷ George Boustronios kroniği ile birlikte. K. N. ΣΑΘΑ, ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΤΟΜΟΣ Β., Ev Βενετία 1873.

³⁸ Leonce Macheras, *Chronique de Chypre*, Çev. E. Miller, C. Sathas, Paris 1882.

³⁹ Leontios Makhairas, *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled 'Chronicle'*, Çev. Richard MacGillivray Dawkins, Vol. I-II, Oxford 1932.

⁴⁰ *Bertrandon De La Broquiere'in Deniz Aşırı Seyahati*, ed. Ch. Schefer, Çev. İlhan Arda, İstanbul, 2000, s. 181-182.

⁴¹ Leontios Makhairas, a.g.e., II, s. 16.

⁴² *Ey Cenevizliler, yol yordam bilmez / kötülük yüklü kişiler, / hala ne işiniz var yeryüzünde? / Sizlerden birini gördüm, suçları nedeniyle / Kokytos'a batmıştı ruhu / Romagna'nın en kötü ruhuyla birlikte, / oysa bedeni canlı dolaşıyordu yeryüzünde.* Dante Alighieri, *İlahi Komedya*, Cehennem XXXIII-151, Çev. Rekin Teksoy, İstanbul, 2016; L. Makhairas'ın Cenevizlileri tasvirinin de Dante'ninkinden aşağı kalır yanı yoktur. Onları kibirli ve hain olmakla itham eder. William Miller, (Review) "Recital Concerning the Sweet Land Of Cyprus entitled 'Chronicle', By Leontios Makhairas", *The English Historical Review*, Vol. 48, No.190. Nisan 1933. s.291.

Cenevizlilere bakışını ifade eder.⁴³ Türkler ve Saracen olarak adlandırdığı Müslümanlara (genellikle Araplar ve bazen de Türkler) karşı bazı noktalarda daha tarafsız denilebilecek bir yaklaşımı bulunmaktadır. 1426 yılında Khirokitia Savaşıyla adanın Memlüklerin hâkimiyetine geçişinin sebeplerini anlatırken Hıristiyan korsanların Suriye kıyılarına yaptığı ganimet kazanmak amaçlı seferlerden bahsetmesi bu anlamda önemlidir.⁴⁴ 1426 yılındaki savaştan bahsetmişken burada kronikte geçen ufak bir hatayı da düzeltmekte fayda vardır. L. Makhairas da dâhil olmak üzere neredeyse dönemi anlatan tüm Kıbrıs kroniklerinde, Memlüklerin 1426 yılında gerçekleştirdiği III. Kıbrıs Seferi öncesinde Alanya Beyi olan Karaman Bey'in (1423?-1444/6) İskenderiye'ye giderek Memlük Sultanı Barsbay'ı Kıbrıs'a yapılacak bir sefer için teşvik ettiği belirtilmektedir.⁴⁵ Fakat bu bilgi L. Makhairas kroniğinin ikinci cildinde notlar bölümünde yanlış açıklanmıştır. Burada ismi geçen Karaman Bey Alanya Bey'i (Lord of Alaya- le seigneur d'Allagia) olmasına rağmen, açıklama kısmına hatalı olarak Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in ismi yazılmıştır.⁴⁶ R. M. Dawkins'in yaptığı bu hatanın isim karışıklığından dolayı olduğu aşikârdır.⁴⁷ Kroniklerde ismi geçen kişi, 1427 yılında Alanya'yı 5 bin dinara Memlüklere satacak olan Alanya Bey'i Savcı Bey'in oğlu Karaman Bey'den başkası değildir.

Bu kısa açıklamadan sonra kitapta geçen bilgiler genel olarak özetlendiğinde şu hususları belirtmek mümkündür; kronik Kıbrıs Adası'nın dini tarihi olarak adlandırabileceğimiz geçmişle başlamaktadır. Bunu takiben adanın Latin yönetimine geçişi genel hatlarıyla işlenmiştir. Kıbrıs Kralı I. Peter'in 1359'da tahta geçişiyle birlikte başlayan dönem ise çok daha ayrıntılı bir şekilde kronikte yer almaktadır. Kroniğin en önemli kısmı 1359'dan 1432'ye kadar geçen süreci kapsayan bölümdür, çünkü L. Makhairas neredeyse bu tarihlere çağdaştır. Yazarın bizzat şahit olduğu ya da işittiği olayları kapsayan bu bölümdeki bilgiler çok daha detaylıdır ve güvenilirlerdir. Sonrasında Kral John'un kızı Charlotte (öl. 1487) hakkında verdiği kısa bir bilgiden sonra kronik son bulur. Bu ise 1458 yılına tekabül etmektedir, fakat 1432'den sonra verilen bilgiler hem kapsamlı değildir hem

⁴³ Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 345 (§ 366).

⁴⁴ Arapça tutulmuş kronikler de korsanların faaliyetlerine değinmektedirler. Eşref Buharalı, a.g.m., s. 90-93; Fatih Y. Ayaz, a.g.e., s. 79-81.

⁴⁵ Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 653 (§ 671); Amadi, a.g.e., s. 458 (1057); Florio Bustron, a.g.e., s. 361; Sadece Strambaldi Karaman Bey'in ismini vermeden Alanya Beyi'nin sultanı savaşı için teşvik ettiğini belirtir. Strambaldi, a.g.e., s. 276-277.

⁴⁶ Leontios Makhairas, a.g.e., II, s. 221.

⁴⁷ Bu karışıklık aynı hatanın tekrarlanmasına neden olmaktadır. bk. George Hill, *A History of Cyprus*, II, Cambridge 1972, s. 475; Fatih Y. Ayaz, a.g.e., s. 96.

de 1432'ye kadar olan kısma göre daha az önemlidir. Bu nedenle kroniğin 1432'de sona erdiği kabul edilmektedir.⁴⁸

Belirtildiği üzere eserde özellikle Kıbrıs Kralları I. Peter, II. Peter, I. James ve Janus (1359-1432), dönemleri detaylı olarak işlenmiştir. Türk tarihi açısından önemi ise bu bölümde Kıbrıs Krallığı ile Karamanoğlu, Teke Beyi ve Alanya Beyleri arasındaki mücadelelerden sıkça bahsediliyor olmasıdır. I. Peter'in Kıbrıs tahtına geçmesiyle başlayan saldırgan politikalarının detaylı olarak anlatıldığı bölümlerde Memlükler, Teke Bey (Mübarizeddin Mehmed Bey), Alanya Beyleri (Alaeddin Bey öl.1363/4 ile oğlu Hüsameddin Mahmud Bey öl.?) ve Karamanoğullarının Kıbrıs'a (Gorigos) karşı politikaları hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Özellikle 1361'de Antalya'nın Kıbrıs tarafından işgali ve Anadolu Beylerinin 1373'e kadar devam edecek olan karşı harekâtı detaylı olarak işlenmiştir.

b) Anonim Amadi Kroniği (Chronique D'Amadi)

Amadi kroniğinin günümüze sadece İtalyanca nüshası ulaşmıştır. Bu nüsha Venedik Biblioteca Nazionale Marciana'da bulunmaktadır.⁴⁹ Kroniğe ismini veren ve 1566'da ölen Francesco Amadi ise aslında yazar değil, nüshanın sahibidir, bu nedenle kronik anonim kabul edilmektedir. İlk olarak 1891'de Louis Mas Latrie'nin oğlu Rene de Mas Latrie tarafından iki bölüm halinde yayımlanan *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi* serisinin ilk cildinde orijinal dilinde neşredilmiştir.⁵⁰ 2015 tarihinde ise orijinal nüshası ve R. De Mas Latrie'nin baskısı da gözden geçirilerek Nicholas Coureas ve Peter Edbury tarafından İngilizceye çevrilmiş ve yayımlanmıştır.⁵¹ İtalyanca nüshası elimize ulaşan bu hacimli eser L. Makhairas'ın kroniğinden sonra adanın tarihini üzerine düzenlenmiş başlıca eserdir. Orijinal nüsha günümüze ulaşmamıştır, mevcut İtalyanca nüsha muhtemelen orijinal metinden bir çeviridir. Eserin yazıldığı tarih tam olarak belli olmasa da bazı tahminler bulunmaktadır. Buna göre 1470'ler ile 1560'lar arasında bir tarihte yazılmış olması gerekmektedir. Metni İngilizceye tercüme eden N. Coureas ve P.

⁴⁸ Kronikte Osmanlılar ile alakalı fazla bilgi olmasa da, bu son bölümde Türklerin 28 Mayıs 1453'te Constantinople'ü ele geçirdiği ve bundan dolayı Kıbrıs Kraliçesinin çok üzüldüğü belirtilmektedir. Ayrıca fetih sonrası Constantinople'den birçok keşiş ve iyi insanın da adaya geldiği belirtilmektedir. Leontios Makhairas, a.g.e., I, s. 683 (§ 711).

⁴⁹ Venedik, Biblioteca Nazionale Marciana, Cod. CLVII Classe VI.

⁵⁰ *Chroniques D'Amadi et de Strambaldi, Vol I/Chronique D'Amadi*, ed. Rene de Mas Latrie, Paris 1893; Peter Edbury, "Machaut, Mézières, Makhairas and Amadi Constructing the Reign of Peter I (1359-1369)", *Philippe de Mézières and His Age Piety and Politics in the Fourteenth Century*, Brill, Leiden, 2012, s. 351.

⁵¹ *The Chronicle of Amadi*, Cyprus Research Centre Texts and Studies in the History of Cyprus LXXIV, Çev. Nicholas Coureas, Peter Edbury, Lefkoşa, 2015.

Edbury tarafından metinde geçen notlardan hareketle kroniğin 1520'lere yakın bir tarihte yazılmış olması gerektiği fikri ileri sürülmektedir, fakat yine de tarih konusuna şüpheyle yaklaşılması gerektiğini belirtmektedirler. İngilizce çeviride kroniğe ek olarak dört adet doküman da eklenmiştir.

1. Tyre Lordu Amaury'nin hâkimiyetinin (26 Nisan 1306-14 Mayıs 1306) başlamasına dairdir.
2. İkincisi Kıbrıs asilzadeleri ve 1306-1310 krizini ile ilgilidir.
3. Üçüncüsü Amadi Kroniğinde geçen gemi tasvirleri üzerinedir.
4. Son olarak, dördüncüsü ise kronik yazılırken yararlanılan kaynaklara dairdir.

Kronikte İ.S. VII. yüzyıldan 1442 yılının başına kadar geçen zaman dilimi ile ilgili Kıbrıs merkezli olarak bilgiler verilmektedir.⁵² Uzun bir dönemi anlatan hacimli bir eserdir. Tarihsel olaylar anlatılırken devrin başka kroniklerinden sıkça yararlanılmıştır. *William of Tyre*⁵³ (1095-1184) ve onun devamı niteliğinde olan *Rothelin Text* (1229-1261) ile *Eracles-Acre Text* (1239-1261)⁵⁴, *Philip of Novara*⁵⁵ (1220ler-1243) ve Leontios Makhairas'ın

⁵² Kronikte verilen son bilgi 1442 yılının başına ait olsa da esas itibariyle Kroniğin 1432 yılında sona erdiği kabul edilmektedir. Çünkü 1432'den sonra verilen bilgiler dağınık ve birkaç satırdan ibarettir.

⁵³ William, Kral Amaury (1163-1174) ve onun oğlu Baldwin (1174-1185) dönemlerinde Kudüs Haçlı Krallığında bulunmuştur. Yazdığı eser esas itibariyle Birinci Haçlı Seferi'nden 1184'e kadar bilgiler nakleden hacimli bir çalışmadır. *Historia Rerum In Partibus Transmarinis Gestarum* ismiyle bilinir. Fakat Birinci Haçlı Seferi'ne kadar geçen süreci açıklayan girizgâhın da detaylı olduğu söylenebilir. Peter W. Edbury - John Gorden Rowe, *William Of Tyre - Historian of the Latin East*, Cambridge 2008, s. 1.

⁵⁴ Bu eserler William of Tyre'in eserine yazılmış zeyillerdir. Daha fazla bilgi için bk. Necmettin Ayan, a.g.t., s. 17-18.

⁵⁵ 1195 yılında bugünkü İtalya'nın Novara kentinde dünyaya gelen Philip gençliğinde Kıbrıs'a geçmiştir. Kıbrıslı bir şövalye olarak Beşinci Haçlı Seferinde yer almıştır. Beyrut Lordu John d'İbelin tarafına geçip Kıbrıs'a yerleşmesiyle 1225'ten itibaren kariyeri başlamış sayılabilir. Burada önemli görevlerde bulunmuştur. Yazdığı eser *Memoires* olarak bilinmektedir. Bu eser 1220'lerden 1243'e kadar olan süreci kapsamaktadır ve esas itibariyle imparator II. Frederick'in John d'İbelin'le olan mücadelesi üzerinde durmaktadır. Einar Joranson, (Review) "Philip de Novare: The Wars of Frederick II Against the Ibelins in Syria and Cyprus by J. L. La Monte and Merton Jerome Hubert", *Speculum*, Vol. 13, No. 1 (Ocak 1938), s. 110-112. Novara'lı Philip'in hatıralarını içeren nüsha XIV. yüzyılın başlarında Girne'de Fransızca olarak kopyalanmış *Les Gestes Des Chiprois* olarak bilinen, Haçlı Seferleri ve Kıbrıs Tarihi ile alakalı kronikler derlemesinin içinde bulunmaktadır. Bu derlemede 1131'den 1309'a kadar geçen dönem hakkında bilgiler ihtiva eden kaynaklar bulunmaktadır. Bu kaynaklar sırasıyla Anonim olan *Annales de Terre Sainte* (1131-1224), *Philip of Novara* (1212-1242) ve *Templar of Tyre* (1242-1309)'dır. Gaston Raynaud, *Societe de L'Orient Latin* (Serie Historique V)'de 1887 yılında, Louis de Mas Latrie, *Recueil des Historiens des Croisades-Documents Arméniens*'in ikinci cildinde (s. 653-872) 1906 yılında

kroniği, eserin bilgi aldığı başlıca kaynaklar arasındadır. Bununla birlikte bu kaynaklardan farklı orijinal bilgiler de bulmak mümkündür. Özellikle 1306-1310 yıllarının anlatıldığı bölüm bu anlamda önemlidir.⁵⁶ Yazar sadece yukarıda ele alınan kronikleri değil, muhtemelen bugün kayıp olan kaynakları da görmüş olmalıdır.⁵⁷

Kronik Bizans İmparatoru Heraklius'un (610-641) dönemini tanıtarak başlar ve onun Kutsal Hac'ı Pers İmparatoru Keyhüsrev'den almasıyla devam eder. Sonrasında Arabistan'da yayılmakta olan İslamiyet'le ilgili olarak Hz. Muhammed ve ilk halifeler devrini de kapsayacak şekilde bilgiler aktarır. Daha sonraki kısımlarda kuzeydoğudan gelen kalabalık Türk grupları ve onların Pers, Mısır ve Anadolu coğrafyasında hâkimiyet kurmaları açıklanmaktadır, bununla birlikte Türk sosyal hayatı üzerine de ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Ayrıca Anadolu'nun Türkler tarafından ele geçirilmesi kısmında Alp Arslan ve Romen Diyojen'in mücadelesi de açıklanmaktadır. 1098 yılı Haçlılar tarafından yapılan Antakya kuşatması ise Anadolu ve Türk tarihine dair hususların aktarıldığı başka bir bölümdür. Buraya kadar verilen bilgiler genel hatlarıyla *William of Tyre*'i izlemektedir.⁵⁸ Bundan sonra, 1300 yılına kadar olan bölümde ise ağırlıklı olarak Haçlıların doğudaki faaliyetleri üzerine durulmuştur. 1187'de Kudüs'ün Selahattin Eyyubi tarafından fethi ve 1291'de Akkâ'nın Sultan Melik Eşref tarafından ele geçirilmesi hakkında detaylı malumat bulmak mümkündür. 1320 yılından sonra ise Memlüklerin Ermenilerle olan ilişkileri ve Türklerin Anadolu ve Akdeniz'deki durumları hakkında parça parça bilgiler vardır. L. Makhairas'da olduğu gibi I. Peter'in politikaları ve buna karşı yukarıda isimlerini andığımız Anadolu Beylerinin tutumları da kronikte yer verilen konular arasındadır. Kroniğin sonlarına doğru Memlüklerin Kıbrıs'a yönelik hareketleri ve 1426 yılında yapılan III. Kıbrıs Seferi detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Kronikte yer alan Türklerle ilgili bilgiler genel olarak bu şekilde özetlenebilir. Bir eksiklik olarak hem L. Makhairas hem de Amadi kroniğinde Osmanlılar ve Timur'la ilgili detaylı bilgi olmadığını yeniden belirtmek gerekmektedir. Her iki kronikte de Kıbrıs'ın kuzeydeki komşuları olan Teke, Alanya ve Karamanoğulları

Les Gestes des Chiprois'i yayımlamışlardır. J. L. La Monte ve M. J. Hubert ise 1936 yılında *Philip of Novara* kısmını İngilizce'ye tercüme etmişlerdir. Philip de Novare, *The Wars of Frederick II Against the Ibelins in Syria and Cyprus*, Çev. J. L. La Monte, M. J. Hubert, NY 1936; Ayrıca bk. George Hill, a.g.e., III, s. 1144.

⁵⁶ Amadi, a.g.e., s. XXIV.

⁵⁷ 1099 yılı olaylarını anlatırken kayıp bir Ceneviz kaynağı kullandığı tahmin edilmektedir. Ayrıca 1306-1310 arası olaylarında da Tyre'li Amaury'nin (Amaury de Lusignan) yönetimini anlattığı bölüm için de kayıp bir kaynak kullanmış olmalıdır. Amadi, a.g.e., s. 487-488.

⁵⁸ William, Archbishop of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, Vol. I, Çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey, New York 1943, s. 60-82, 261-277.

Beylikleriyle ilgili bilgi verilmekteyken çok kısa bir iki not dışında Osmanlılardan bahsedilmediği görülmektedir.

c) Strambaldi Kroniği (Chroniques de Strambaldi)

Strambaldi kroniği, aslında L. Makhairas kroniğinin XVI. yüzyılda Diomede Strambaldi tarafından yapılan İtalyanca çevirisidir. Çeviri yapılırken küçük farklılıklar da oluşmuştur. Kronik, Rene de Mas Latrie tarafından iki bölüm halinde yayımlanan *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi* serisinin ikinci cildinde, 1893'de İtalyanca olarak, notlar ve açıklamalar eklenerek yayımlanmıştır.⁵⁹

d) Guillaume de Machaut, (La Prise d'Alixandre)

Machaut'un, İskenderiye'nin Kral I. Peter tarafından ele geçirilmesini esas aldığı *La Prise d'Alixandre*⁶⁰ adlı eseri, XIV. yüzyıl Fransızcasıyla yazılmış manzum bir çalışmadır. Kıbrıs Kralı'nın faaliyetlerini bizzat onun seferlerine katılan şövalyelerden aldığı bilgilerle anlattığı için Kıbrıs Kronikleri başlığı altında hakkında bilgi vermeyi uygun gördüğümüz Machaut, XIV. yüzyılda Fransa'nın en ünlü ozanlarından birisidir. Yazdığı eser yaklaşık olarak 8900 sekiz heceli (octosyllabic couples) beyitten oluşmaktadır. Bunun dışında eserde üç adet mektup bulunmaktadır.

Bu eser Machaut'un manzum olarak kaleme aldığı tek biyografik eseridir. Biyografinin kahramanı ise Kıbrıs Kralı I. Peter'dir. Peter'in İskenderiye seferi dışında 1361'de ele geçirdiği Antalya⁶¹ ve 1366'da kısmen başarısız Alanya⁶² seferi vardır.

⁵⁹ *Chroniques D'Amadi Et De Strambaldi, Vol. II/Chronique De Strambaldi*, ed. M. Rene De Mas Latrie, 1893; P. Edbury, "Machaut, Mézières, Makhairas and Amadi", s. 351.

⁶⁰ Guillaume de Machaut, *La Praise d'Alexandrie ou Chronique Du Roi Pierre I De Lusignan*, ed. M. L. De Mas Latrie, Cenova, 1877.

⁶¹ Kuvvetli ve korunaklı Türk şehri Antalya'nın I. Peter tarafını ele geçirilişini anlatmaktadır. Şehrin zenginliği ve yapılan katliamdan şiiirde bahsedilmektedir. Guillaume de Machaut, *The Capture of Alexandria*, s. 31.

⁶² Daha önce açıklandığı üzere İskenderiye'nin I. Peter liderliğindeki Haçlılar tarafından yağmalanmasından sonra, Mısır Sultan'ı Anadolu Beylerinin çoğuna mektuplar yazdı (Şevval 767-Haziran/ Temmuz 1366). Burada özellikle Kıbrıs ve Rodos'a karşı bir ittifak kurmak amaçlanmaktaydı. Kalkaşendi'nin aktardığı bilgilerle bu mektuplardan haberdar olmaktadır. Fakat Anadolu Beyleriyle kurulmak istenen bu ittifak, Mart 1366'dan itibaren Batılıların haberdar oldukları bir durumdur. Raymond Berengar tarafından uyarı niteliğinde yazılan mektupta: Memlük Sultanının arka arkaya elçiler gönderdiği, bu sayede Türklerin gemiler donatarak, sultana gittikleri haber verilmektedir. Ayrıca mektupta eğer Papa'nın ve Katolik Krallıklarının buna engel olmazlarsa, takip eden baharda Kıbrıs ve Rodos için her şeyin çok kötü olacağı belirtilmektedir. Raymond Berengar'ın, Memlük Sultanının Türkiye'nin bütün beylerine elçiler gönderdiğinden bahsettiği mektup Paul Wittek tarafından

Machaut, bu seferleri eserinde birer şiirle anlatmıştır.⁶³ Machaut eserini bölümlere ayırmasa da, İngilizce tercümede eser şu bölümlere ayrılmıştır: Prolog - I. Peter'in haçlı seferine katılma çağrısı – Peter'in Batı'ya ilk ziyareti (1362-65) – İskenderiye Seferi (1365) – Baskınlar ve müzakereler (1366-67)- Gorigos'a yardım (1367) – Müzakerelerin başarısızlığı – Tripoli ve Ayas Seferleri (1367) – Batı'ya ikinci ziyaret (1367-68) – Peter'in öldürülmesi (1369).

Machaut'un bakış açısı Kıbrıs'taki Ceneviz istilasının (1373) etkilerini taşımadığından ve verdiği bilgileri doğrudan sefere katılan haçlılardan aldığından, yazdığı eserin tarihsel önemi diğerlerine göre daha fazladır. Ortaçağ Fransızcasıyla kafiyeli olarak yazılan eser Janet Shirley tarafından İngilizceye kafiyesiz olarak çevrilmiştir, eserin konu bütünlüğünün bozulmaması için çeviride bu yöntem kullanılmıştır.⁶⁴

---

yayımlamıştır. Fakat P. Wittek, Machaut'un eserini göremediğini belirtmektedir. Paul Wittek, a.g.e., s. 72-73, dn. 249. Bu noktada Machaut'un verdiği bilgiler önem kazanmaktadır. Machaut, Alanya saldırısı öncesi “*kesin bilgi bize ulaştı, Türkler büyük bir filo oluşturduklar ve Kahire Sultanına gitmek isterler*” demektedir. Bunun üzerine Kral I. Peter de Türklerin donanmasının yakılmasını ve denizde buldukları Türklere zarar verilmesini emretmiştir. Gerçekten de Haçlılar, Türkler tarafından oluşturulmuş donanmayı Alanya açıklarında bulmuşlar ve yakmışlardır. Sonrasında çokta uzakta olmayan Alanya'ya saldırıya geçmişlerdir. 1366 Alanya saldırısında genellikle Mısır ile Anadolu Beyleri arasında kurulmak istenilen bu ittifakın rolü gözden kaçmaktadır. Genel olarak Karaman ve Alanya Beylerinin yaptığı korsanlığın bu saldırıya sebep olduğu üzerinde durulmaktadır. bk. Şehabeddin Tekindağ, a.g.m., s. 167-168; Kalkaşendi'de geçen mektuplar ve Machaut'un verdiği bilgiler ve Raymond Berengar'in gönderdiği mektup bir araya geldiğinde 1366 saldırısının, 1365 İskenderiye seferi sonrası Türk Beyleri ve Memlükler arasında kurulmak istenilen birlikteliğe yönelik olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak I. Peter bunu engellemiştir. Guillaume de Machaut, *The Capture of Alexandria*, s. 94; Memlük Sultanı'nın mektup gönderdiği Anadolu Beyleri için bk. Kalkaşendi, *Kitâb-ı Subhü'l-Aşâ*, C. VIII. Kahire, 1915, s. 12-19.

⁶³ I. Peter'in Anadolu'ya ve Mısır'a yönelik seferleri Ortaçağ Fransız edebiyatının yanı sıra, Ortaçağ İngiliz edebiyatında da kendini göstermektedir. İngiliz edebiyatının en önemli ozanlarından olan ve *İngiliz edebiyatının babası* olarak kabul edilen Geoffrey Chaucer'in, *Canterbury Hikâyeleri* adlı manzum eserinde geçen Şövalye, tıpkı I. Peter'in Avrupa'dan topladığı şövalyeler gibi, hem İskenderiye, hem Ayas hem de Antalya'da savaşmaktadır. Bu benzerliğin bir açıklaması vardır. Bunu Philippe de Mézières'in kurduğu tarikatın (*Order of the Passion of Jesus Christ*) şartlarının ve amacının ne olması gerektiğine dair yazdığı kitapçıktan öğrenmekteyiz. Bu kitapçıktan yer alan bir listede bu tarikatın destekleyicilerinin isimleri verilmiştir. Bu listede geçen isimlerin bir kısmının Chaucer ile doğrudan ilişkileri bulunmaktadır. Bu durum, I. Peter'in seferleri sırasında onun yanında bulunan Philippe de Mézières'in düşüncelerinin bir anlamda Chaucer'in şövalyesine yansması olarak ele alınmaktadır. Muriel Joyce Anderson Brown, *Philippe de Mézières Order of the Passion: An Annotated Edition*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Nebraska Üniversitesi, Lincoln 1971, s. V; Geoffrey Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*, Çev. Nazmi Ağıl, İst. 2015, s. 34.

⁶⁴ Guillaume de Machaut, *The Capture of Alexandria*, Çev. Janet Shirley, Aldershot 2001; Ayrıca bk. P. Edbury, “Machaut, Mézières, Makhairas and Amadi”, s. 350.

e) Philippe de Mézières (1327-1405)

Soylu ve fakir bir ailenin üyesi olarak doğan Philippe de Mézières eğitim alması için kiliseye gönderilmiştir. Gençliğinde meslek olarak askerliği tercih etmiştir. Eğitimi sırasında Haçlı seferleri üzerine kitaplar okusa da XIV. yüzyılda artık Haçlı seferleri düşüncesi eski çekiciliğini kaybetme eğilimindeydi. O, buna rağmen hem bir asker hem de bir ideolog olarak bu konuda çok uğraşacaktır. Askerlikle başladığı meslek hayatına şövalye, şansölye, kral danışmanı, öğretmen, arabulucu, yazar ve Haçlı seferleri konusunda bir ideolog olarak devam etmiştir. Hizmetinde olduğu Macar Kralı Karoly Robert'in (Charles of Hungary) oğlu Calabria Dükü Andrew'in öldürülmesinden sonra 1346'da Aydınogulları'na karşı düzenlenen, İzmir (Smyrna) Haçlı Seferi'ne katılmış ve bu saldırıda aldığı görevden dolayı şövalye nişanı almıştır. Bir yıl sonra Kudüs'e hac yapmak için geçmiştir. Bu seyahat onun hayatının dönüm noktasıdır. 1347'de Müslüman hâkimiyetindeki Kudüs'ü gören Mézières, ileride buraların ele geçirilmesi için kitaplar yazacaktır. Kudüs dönüşü Kıbrıs'a uğrayan Mézières'in ilgisi bundan sonra adaya yönelmiştir. Buradayken ileri de Kıbrıs Kralı olacak olan genç Peter ile tanışan Mézières, onun isteği ile 1348-49 tarihinde, yapılacak bir Haçlı seferine destek aramak için batıya seyahat etmiştir. Papa VI. Clement ve Normandiya Dükü'nden yardım istese de bu konuda başarılı olmamıştır. 1359'da I. Peter, Kıbrıs Kralı olduğunda yeniden Kıbrıs'a dönmüştür. Kral da onu şansölye yapmıştır (1360). Burada Mézières, Papalık elçisi ve daha sonra (1364) İstanbul Latin Patriği olacak olan Karmelit keşişi Peter Thomas ile yakın bir dostluk kurmuştur. Mézières, sonraları Peter Thomas'ın biyografisini de yazmıştır.⁶⁵ I. Peter'in yeni bir haçlı seferi için yaptığı Avrupa seyahatinde (1362-1365) Peter Thomas ile birlikte onun yanında yer almıştır. 1340'lardaki seyahatine nazaran bu sefer ki Avrupa seyahatinden kazançlı dönmüşlerdir. Papa V. Urban batı krallarına bir mektup göndererek aralarındaki husumetlere son vermelerini ve yapılacak olan Haçlı seferini desteklemelerini istemiştir. Ayrıca V. Urban 1363'te Haçlı seferi için resmi bir çağrı da yayınlamıştır. Aldıkları desteğin akabinde Mézières 1365'de I. Peter ile birlikte İskenderiye seferine de katılmıştır. Ancak sonuçtan memnun kalmamış, umduğunu bulamamıştır. Mézières, İskenderiye'nin fethini ve yöneticiliğinin kendisine verilmesini beklerken, kent Hristiyanların yağmasından sonra I. Peter ve adamları tarafından terk edilmiştir. Bunu takiben destek bulmak için yeniden bir Avrupa seyahati düzenlemiştir fakat bu sefer Kıbrıs'ın da tehlikede olmasına rağmen destek toplayamamıştır. 1366'da yakın dostu Peter Thomas ölmüştür. 1369'da ise en büyük destekçilerinden olan Kıbrıs Kralı I. Peter uykusunda kendi adamları

⁶⁵ Philippe de Mézières, *The Life of Saint Peter Thomas*, ed. Joachim Smet, Roma 1954.

tarafından öldürülmüştür. Bu olaylar onun aktif görev aldığı Haçlı seferlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. 1370'lerde Fransa Kralı V. Charles'ın ölümüne değin çeşitli diplomatik görevler almıştır. Ayrıca VI. Charles'ın eğiticisi olarak görev yapmıştır. V. Charles'ın 1380'de ölümüyle pozisyonunu kaybetmiş ve ölümüne (1405) kadar yaşayacağı Paris'teki Celestine Manastırına çekilmiştir. Bu dönemde kutsal toprakların kurtarılması maksadıyla eserler üretmiştir. Ancak başarılı bir Haçlı seferinin ilk koşulu olarak batıdaki Hristiyan krallıkların kendi aralarındaki mücadelelere son vermeleri gerektiğine inandığından, yazdığı bu eserler aslında Batılılar için birer barış yapıcı mahiyettedir. Eserlerinde özellikle İngiltere ve Fransa arasında devam eden mücadelelerin acilen sona ermesi gerektiği üzerinde durmaktadır.⁶⁶

f) Florio Bustron (*Historia Overo Commentarii de Cipro*)

Bustron ailesi Kıbrıs Adası'ndaki önemli ailelerden birisiydi. XV. yüzyıl başlarında, Venedik yönetimi altında ve hatta Osmanlı fethi sonrasında aile üyeleri önemli görevler üstlenmişlerdir. Osmanlı'nın adayı fethi sonrası Bustron ailesinin bir kısmı tutuklanmış ve tutsak edilmiş ise de, bir kısmının da faaliyetlerine devam ettiği görülmektedir. Örneğin Jason Bustron 1595'te yıllık 300 duka karşılığında İspanya için İstanbul'da gizli ajanlık yapmaktadır. Kaynaklarda Bustron ailesi hakkında 1650'li yıllara değin bilgiler bulmak mümkündür.⁶⁷

Ailenin en mühim bireyi ise Kıbrıs Adası'nın tarihini yazan Florio Bustron'dur. Aynı aileden George Boustronios'un da ada hakkında bir tarih kitabı yazmasına rağmen Florio'yu daha önemli kılan bazı noktalar vardır. İlk olarak ele aldığı konular hakkında kendinden önce yazılmış çeşitli dillerdeki eserleri toplayıp bunlardan bir sentez çıkardığını belirtmek gerekmektedir. Ayrıca konulara yaklaşımı diğer kroniklere kıyasla, görece tarafsız ve adil

⁶⁶ Philippe de Mézières'in yazdığı eserlerden bazıları: 1388-9-*Songe du Vieil Pelerin*, 1389-90-*L'Oratio Tragedica*, 1395-*Epitre a Richard II* ve 1396-*Order of the Passion of Jesus Christ Tarikati*'nin şartlarını içeren kitaptır. N. Jorga onun çalışmalarından ve dönemin diğer eserlerinden faydalanarak 1896'da Mézières'in biyografisini kaleme almıştır. N. Jorga'nın eserinin Anadolu'yla alakalı bölümleri İsmail Hakkı Uzunçarşılı(oğlu) tarafından 1933'de eski harfler ile Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bu tercüme TTK Kütüphanesi'nde bulunmaktadır ve yayımlanmamıştır. P. Mézières'in hayatı ve eserleri ile ilgili daha fazla bilgi için bk. Muriel Joyce Anderson Brown, a.g.t., s. I-XXV; Renate Blumenfeld-Kosinski and Kiril Petkov, "Introduction" *Philippe de Mézières and His Age, Piety and Politics in the Fourteenth Century*, eds. Renate Blumenfeld-Kosinski and Kiril Petkov, Brill, Leiden 2012, s. 1-16; N. Jorga, *Philippe De Mézières 1327-1405, Et La Croisade Au XIV. Siecle*, Paris, 1896; İsmail Hakkı Uzunçarşılı(oğlu), *Filip de Meziyer, 1327-1405 Ondördüncü Asrın Ehl-i Salibi*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Tercüme Eserler Bölümü, Yer no: T/0157.

⁶⁷ Boustronios, a.g.e., s. 32-33.

sayılabilecek bir düzeydedir. Bunun yanı sıra Florio Bustron çok iyi derecede Grekçe, Fransızca, Latince ve İtalyanca bilmektedir. Kaynaklara hâkimiyeti dil bilgisiyle alakalıdır. Bu diller konusundaki başarısı adadaki Venedik yönetimin de dikkatini çekmiştir. Bu nedenle yönetim tarafından ona önemli görevler verilmiştir. 1544'ten 1566'ya kadar adadaki Venedik yönetiminin önemli bir figürü haline gelmiştir. Bu dönemde mali işlerle ilgilenmiş vergiler, feodal gelenekler, hukuk ve Lusignan Kralları üzerine eserler üretmiş ve bunları Venedikliler için İtalyancaya çevirmiştir. 1549'da Marathassa (Maratasa) bölgesi vergi kayıtlarını yazmış, 1566'da adada hala varlığını koruyan Lusignan Kraliyet ailesine ait mülklerin sınırlarını çizmiştir. Ayrıca 1552'de şövalyelik kuralları ve 1554'te tarımsal gelirler üzerine de eserler yazmıştır.⁶⁸

1559 ile 1566 tarihleri arasında ise Rene de Mas Latrie'nin *Chronique de l'île de Chypre (Historia Overo Commentarii de Cipro)* olarak adlandırdığı eserde Kıbrıs Adası'nın tarihini İtalyanca olarak yazmıştır. Bu, Florio'nun yazdığı eserler arasında zirve noktasıdır. Şunu belirtmek gerekir ki verdiği bilgiler çoğu zaman orijinal olmasa da, burada bahsettiğimiz diğer kronikleri tekrarlarsa da, onun eseri bu kronikler ve kendisinin bulduğu diğer eserlerin iyi bir sentezi olması dolayısıyla önemlidir. Yazdığı eserin beş nüshası bulunmaktadır. Bunlar Paris, Londra ve Cenova kütüphanelerindedir. Bunlardan Cenova *M. Le Marquis Maximilien Bendinelli Spinola* nüshası Rene De Mas Latrie tarafından diğerleriyle kıyaslayarak yayımlanmıştır.⁶⁹

Eserin ilk bölümünde Antik Kıbrıs tarihi ele alınmıştır. Pliny'den Herodot'a ve Strabon'a kadar başlıca antik kaynaklar bu bölümde kullanılmıştır. Birinci kitap olarak adlandırılan bu bölüm 1304 yılına kadar devam etmektedir ve Haçlılarla, Müslümanlar arasındaki birçok konu hakkında bilgi bulmak mümkündür. Devamında ikinci ve üçüncü kitapta daha önce bahsettiğimiz kroniklerde olduğu gibi Mısır Memlükleri ve Anadolu Beylikleri hakkında parça parça bilgiler mevcuttur. Akkâ'nın fethini müteakip bir misilleme hareketi olarak yapılan 1293 Alanya saldırısı, 1361 Antalya'nın Kıbrıs Krallığı eline geçmesi, 1366 Alanya saldırısı, 1367 Gorigos Seferi, 1373 Antalya'nın Teke Bey tarafından geri alınması kronikte işlenmektedir.

⁶⁸ Florio Bustron hakkında detaylı bir araştırma kroniğin 1998'de yapılan yeni baskısına eklenmiştir. bk. Gilles Grivaud, "Florio Bustron, Storico del Rinascimento Cipriota" Florio Bustron, *Chronique de L'île de Chypre*, Collection des Documents Inedits sur l'Histoire de France Melanges Historiques V, (yeni baskı içinde). Lefkoşa, 1998, s. VII-XI; Boustronios, a.g.e., s. 31.

⁶⁹ Florio Bustron, *Chronique De L'île de Chypre*, ed. Rene de Mas Latrie, Collection des Documents Inedits sur l'histoire de France Melanges Historiques V, Paris, 1886. (repr. Lefkoşa, 1998)

Kronikteki bilgiler 1489 yılında adada Venedik hâkimiyetinin kurulmasıyla son bulmaktadır.

Kitabın yazarı Florio Bustron ise adada Osmanlı hâkimiyeti kuruluncaya kadar yaşamış olmalıdır. Onun hakkında son kayıt 1568 yılında kendisi de bir tarih kitabı yazarı olan Stephen de Lusignan tarafından verilmiştir. Buna göre 1568'de Stephen Fransızca bir metin konusunda danışmak için Florio'yu ziyaret etmiştir. John Sozomeno ise 3 Eylül 1570'de Osmanlı ordularının Lefkoşa'yı kuşattığı sırada Florio Bustron isimli birisinin fırtına nedeniyle öldüğünü belirtmektedir, fakat bu bilgi tartışmalıdır çünkü burada bir isim benzerliği de olabilir.⁷⁰

g) George Boustronios (Bustron) (A Narrative of the Chronicle of Cyprus 1456-1489)

George Boustronios tarafından kaleme alınan kroniğin günümüze ulaşan üç adet nüshası mevcuttur. Bunların tümü tarihsizdir, iki tanesi; (A ve B nüshaları) sadece kroniği içermektedir, üçüncüsü M nüshası ise yukarıda belirttiğimiz gibi L. Makhairas kroniğinin devamında yer almaktadır. Birincisi olan A yazması Brithish Library'de bulunmaktadır.⁷¹ Kalan iki tanesi B ve M yazmaları ise Venedik'te Biblioteca Nazionale Marciana'dadır.⁷² A yazmasının erken XVI. yüzyıla ait olduğu kesin olarak söylenebilir. Buna rağmen kesin yazılma tarihi belli değildir. B nüshası da aynı döneme tarihlenebilir. M yazması ise A ve B yazmalarından farklı olarak L. Makhairas kroniği ile birleşik bir yazmadır ve kesin tarihi belli değildir. Ayrıca baştan 7 folyo eksikliği bulunmaktadır. M nüshasında sonradan eklenmiş bazı tarihsel kayıtlar da bulunmaktadır, bunlar: adadaki Venedik yönetimi ile alakalı bilgiler ve tarihler ile Osmanlı Türklerinin adadaki hâkimiyetine dair kısa açıklamalar, bir çekirge istilası, bir veba ve 1586'daki çekirgelerin yeniden ortaya çıkışı ve 1577 depremi ve 1628 Limassol'daki fırtına ve su baskınını kapsamaktadır. Farklı bir el yazısıyla Limassol Piskopos'u Joachim'e bir not da vardır. Yine farklı bir el yazısı 1589 vebasını not etmiştir.⁷³

A, B ve M numaralarıyla kodlanmış yazmalardan hangisinin ilk nüsha olduğunu bilinmemektedir. Boustronios kroniğinin M nüshası Constantine Sathas tarafından 1873 yılında Grekçe olarak yayımlanmıştır.⁷⁴ R. M. Dawkins

⁷⁰ Boustronios, a.g.e., s. 30-32.

⁷¹ Bu nüshalar İlk olarak Thomas Earl of Arundel'e (1592-1646) aitti. Günümüzde Londra'da Arundel (codex Londoniensis, Arundelianus (graecus) ms. 518, ff.1r 143v.)'de kayıtlıdır.

⁷² B yazması Marcianus graecus VII. 17 (1268), ff. 1r-135v olarak, M yazması ise Marcianus graecus Ms. Gr. VII 16 (1080), ff.287r-377v. olarak kayda geçmiştir.

⁷³ Leontios Makhairas, a.g.e., II, s. 1, dp.a.

⁷⁴ K. N. ΣΑΘΑ, *ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ*, ΤΟΜΟΣ Β., *Εν Βενετία*, (Venedik) 1873.

ise bu baskıyı dikkate alarak kroniği İngilizceye çevirmiş ve ancak bu çeviri onun ölümünden dokuz yıl sonra 1964 yılında yayımlanabilmiştir.⁷⁵ 1997 yılında ise G. Kehayioğlu üç nüshayı karşılaştırarak Boustronios kroniğinin Yunanca yeni bir baskısını hazırlamıştır. Böylece R. M. Dawkins'in çevirisine esas aldığı nüshadaki eksik olan kısımlar ve hatalar diğer nüshalarla karşılaştırılıp düzeltilerek tam bir metin ortaya çıkarılmıştır. Bu metinden hareketle Nicholas Coureas yeni bir çeviri yapmıştır. N. Coureas, G. Kehayioğlu'nun yayınladığı nüshayı temel alarak 2005 yılında uzunca bir tanıtım yazdığı yeni çeviriyi yayımlamıştır.⁷⁶ Ayrıca bu çevirinin sonuna Hans Pohlsander tarafından XIV ve XV. yüzyıllarda Kıbrıs tarihine dair metinlerin de İngilizce tercümeleri eklenmiştir.⁷⁷

George Boustronios, tıpkı Florio Bustron gibi Bustron ailesine mensuptur. Yazar, Kraliçe Charlotte (1444-1487) ile üvey kardeşi II. James (1439-1473) arasında devam eden iç savaşa şahit olmakla kalmamış bizzat bu olaylarda yer almıştır. Olaylara bizzat şahit olması eserinin değerini artırmaktadır. Özellikle Memlüklerin desteklediği II. James'in tarafında saf tutması önemlidir.⁷⁸ Bu nedenle, kroniğin en önemli tarafı yazarın şahit olduğu ve içinde yer aldığı olayları aktarmasıdır. Ayrıca kazanan taraf olan II. James'in yanında yer alan birisi olması dolayısıyla dönemin devletlerarası mektupları gibi yazılı diplomatik verileri görmesi ve bunu eserinde kullanması da tarihçiler için önemlidir. Özellikle Kıbrıs'ın iç meseleleri ile alakalı olan kısımlarda devrin belgelerini kullanmayı iyi bilmiştir.⁷⁹ Fakat eserini yazarken bir tarihçi tutkusu olmamasıyla, gerçeklerden değil de yüzeysel olaylardan bahsetmesiyle ve kronolojik olup analitik olmaması nedeniyle eleştirilmektedir. Fakat bu eleştirilerin kroniğin öneminin düşük olduğuna dair bir yönü yoktur. Aksine birçok açıdan kroniğin çok önemli olduğu

⁷⁵ *The Chronicle of George Boustronios 1456-1489*, Çev. R. M. Dawkins, Melbourne, 1964.

⁷⁶ George Boustronios, *A Narrative of the Chronicle of Cyprus 1456-1489*, Çev. Nicholas Coureas, Texts and Studies in the History of Cyprus LI, Sources for the History of Cyprus, ed. Paul W. Wallace and Andreas G. Orphanides Vol. XIII, Lefkoşa, 2005.

⁷⁷ Bu bölüm: George Pachymeres, *Chronica Byzantina Breviora*, Ephraim of Ainos, On Transfers, Pseudo-Kodinos, Matthew Blastares, Gregory Akindynos, Nikephoros Gregoras, Athanasios Lepentrenos, John VI Kantakouzenos, Acta Patriarchatus Constantinopolitani, Acta Varia, Philotheos Kokkinos, Demetrios Kynodes, Manuel Kalekas, John Chortasmenos, Laonikos Chalkokondyles, George Sphrantzes, Pseudo-Sphrantzes (Makarios Melissenos) gibi Grekçe metinlerden Kıbrıs ile alakalı seçkileri içermektedir.

⁷⁸ Bu anlamda Philip of Novara kroniği (1223-1242) ile benzer durumdadır. Novara, Kıbrıs'lı soylu İbelin ailesinin ve onun destekçileri olan genç Kral I. Henry ile İmparator II. Frederick arasındaki mücadeleyi ele almaktadır ve o da Boustronios gibi bu mücadeleye şahit olmanın yanı sıra taraf olmuştur. Ayrıca iki kronik arasındaki bir diğer benzerlik ikisinin de çok kısa bir dönemi kapsar şekilde bilgi veriyor olmasıdır. İki yazar da yaşadıkları dönemleri nakletmektedirler. Boustronios, a.g.e., s. 46.

⁷⁹ Boustronios, a.g.e., s. 47.

tekrarlanmaktadır. En önemli tarafı kronikteki bilgilerin Leontios Makhairas ve Amadi Kroniğinin bittiği tarih olan 1432'den adada Venedik hâkimiyetinin tesis edildiği 1489'a kadar geçen sürecin önemli bir kısmını kapsıyor olmasıdır. Bu anlamda 1456'dan 1489'a kadar geçen süreç ile ilgili olarak bilgi veren nadir bir eserdir.⁸⁰ Ondan sonra yazılan kronikler bu dönem hakkında bilgi verirlerken sürekli Boustronios'a atıf yapmışlardır.

Mart 1473'te II. James'in aniden ölümüyle birlikte yerine eşi Catherine Cornaro geçmiş ve aynı şekilde o da Memlüklerin desteğini almıştır, fakat 1489'da tahtan çekilip hâkimiyeti Venediklilere bırakır. Kronik de burada sonlanmıştır denilebilir. Bundan sonra birkaç olaydan bahsedilir. Bunlardan birisi 1489 Haziranında Türk korsanlar tarafından Kıbrıs'a yapılan bir baskın ve diğeri ise 1501'de Rachos Kontu Morphou de Grenier'in ölüm haberidir. Kroniğin bizim açımızdan en büyük eksikliği ise 1470'lerden sonra Anadolu ve Akdeniz'de Osmanlı ilerleyişine karşın Venediklerin, Karamanoğlu ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile kurmak istedikleri ittifaka dair bilgi vermemesidir. Bu konuda kronikteki bilgi eksikliğinden dolayı N. Coureas yeri geldikçe açıklama yapmıştır. Son olarak bu eksikliğin Boustronios'un tarihe yaklaşımıyla alakalı olduğunu belirtmek gerekir. O daha çok saray ve çevresindeki güruhun ve diğer insanların ilişkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Nadiren Kıbrıs'ın içinde bulunduğu durum hakkında bilgi vermektedir.⁸¹

⁸⁰ Burada Makhairas'ın ve Amadi'nin eserini bitirdiği 1432'den, George Boustronios'un eserine başladığı 1456'ya kadar geçen süreyi kapsayan 24 yıllık bir boşluk oluşmaktadır. Esasında bu boşluğu dolduran bir kronik daha vardır. Giovanni Tiepolo tarafından 28 Ekim 1590'da yapılan İtalyanca çevirisi günümüze ulaşan bu anonim kronikte; 1182'den 1459'a kadar geçen dönemi kapsayan bilgiler mevcuttur. Bu tarih aralığı Lusignan Krallığının uzun bir tarihçesini işaret etmekte ise de metnin içeriği biraz farklıdır. Aslında kısa bir kroniktir. Üç parçadan oluşur: birinci bölümde on beş Lusignan Kralının (Guy'dan –II John'a 1192-1458) kronolojik bir listesi verilir. İkinci bölümde Janus'un (1398-1432) ve II. John'un (1432-1458) hükümdarlığını döneminde olmuş olayları ilgilendiren 66 başlık bulunmaktadır ki metnin esas kısmı bu bölümdür. Üçüncü ve son bölüm ise XIV. yüzyıl başına ait dört olay ve Kudüs Latin Krallığı'nda geçen olayları anlatan dört başlıktan oluşmaktadır. 1439-1459 yılları arasındaki bölüm, yazarın Lefkoşa'da yaşayan, Fransızca konuşan ve kraliyet ailesine yakın bir kişi olduğunu göstermektedir. 1459'da metnin sona ermesi bu tarihten sonra yazarın öldüğünü ya da Kraliçe Charlotte taraftarı olduğu için bir süre sonra tahta oturacak olan II. James tarafından adadan sürüldüğünü gösterebilir. Kronikteki bilgileri incelendiğinde daha çok adadaki saraya yakın ailelerin ve önemli kişilerin evlilikleri, ölümleri gibi hadiselere yer verildiği görülmektedir. Bunun dışında iç çekişmelerle sarsılan Kıbrıs Adası'nın XV. yüzyıldaki genel görünümünü de yansıttığı söylenebilir. Kronikte verilen bilgilerin Amadi ve Florio Bustron tarafından kullanılmamış olması metnin gizli kaldığına ve edebi çevreye giremediğine işaret etmektedir. Gilles Grivaud "Une Petite Chronique Chypriote du XVe siècle", *Dei Gesta per Francos: Crusade Studies in Honour of Jean Richard*, ed. M. Balard, B. Z. Kedar and J. Riley-Smith. Ashgate 2001, s. 317-338; Boustronios, a.g.e., s. 34.

⁸¹ Costas M. Proussis, (Review) "The Chronicle of George Boustronios, 1456-1489 by R. M. Dawkins", *Speculum*, Vol. 41, No. 4 (Oct., 1966), s. 735.

h) Christophori Cyprii (Cristoforo Cipriota) (Historiam Genuensium ab anno 1099 ad annum usque 1435 - Chronicae Rerum Gestarum Genensium)

Kıbrıslı Christophori 1430'larda doğmuştur ve 1460'larda Fransisken Keşişi olduğu görülmektedir. Ailesi ve kendisi hakkında fazla bilgi yoktur. Cenevizlilerin hâkim olduğu dönemde Mağusa'da doğduğundan Cenevizli olduğu belirtilmektedir. Eserini 1490'larda yazmıştır. Bu eserin nüshaları Cenova Üniversitesi Kütüphanesi (*Biblioteca Universitaria di Genova*)'nde bulunmaktadır. Kronolojik olarak eser 1099'dan 1490'lara kadar olan dönemi kapsamaktadır. Fakat eserin tarihten çok teolojik yönü ağır basar mahiyettedir. Kronikteki tarihi bilgilerin bir kısmı daha önce P. Girolamo Golubovich tarafından yayınlanmıştır. P. G. Golubovich, Christophori hakkında kısa bir de tanıtım yazmıştır.⁸² Kronik özellikle adadaki Lusinanlar ve Venedik ile Cenevizliler arasındaki çekişmeler ile ilgili verdiği bilgilerden dolayı önemli görülmektedir.

i) Stephen De Lusignan (Etienne De Lusignan) (Chorografia)

Tarih üzerine iki önemli eseri bulunan yazar adanın antik döneminden Osmanlı hâkimiyetine değin geçen süreci işlemiştir. Eserlerinin ismi, *Chorografia (Chorography)* ve *Description*'dur. *Chorografia* 1573'te Bologna'da, *Description* ise 1580'de Paris'te yayımlanmıştır. *Chorografia* adlı eserinde özellikle Florio Bustron ve George Boustronios'tan etkilenmiştir, ayrıca kendisinden yaklaşık iki yüz yıl sonra yazılan Kyprianos Kroniğinin de başlıca kaynağıdır.⁸³ *Chorografia* 2001 yılında Olimpia Pelosi tarafından İtalyanca'dan İngilizceye çevrilmiştir.⁸⁴ İngilizce tercümenin devamına kitabın orijinal metni de transkripsiyon edilerek eklenmiştir. Bu baskıda Stephen'in metni esas alınmıştır. Noktalama işaretleri, kısaltmalar, yazım denetimi, kelime taksimleri ve paragraflar korunmuştur. Kitap 1573'te folyo numaraları ile basıldığı için çeviride folyo numaraları köşeli parantez içinde verilmiştir. Ayrıca atıfları kolaylaştırmak için çevirmen tarafından her paragrafa, diğer kroniklerde olduğu gibi numara verilmiştir. Orijinal metnin sonunda bulunan Fra Angelo Calepio'nun Osmanlı'nın adayı fethine dair yazdığı yaklaşık kırk sayfalık bölüm ise İngilizce tercümeyle dâhil edilmemiştir. Bu kısım daha önce belirtildiği gibi Claude Delaval Cobham

⁸² P. Girolamo Golubovich, *Biblioteca Bio-Bibliografica Della Terra Santa Dell' Oriente Francese*, Vol II, Floransa 1913, s. 200-213.

⁸³ Boustronios, a.g.e., s. 61-62; George Hill, a.g.e., III, s. 1147.

⁸⁴ Stephen de Lusignan, *Lusignan Chorography and Brief General History of the Island of Cyprus (A.D. 1573)*, Çev. Olimpia Pelosi, Sources for the History of Cyprus, ed. Paul W. Wallace and Andreas G. Orphanides, Vol X., New York, 2001.

tarafından hazırlanan *Excerpta Cypria* adlı eserde tercüme edilerek yayımlanmıştır.

Yazar, 1526-7 yılında Lusignan Kraliyet Ailesi'ne mensup olarak doğsa da ailenin zenginliğine II. James tarafından el konulmuştu. Stephen'in büyük büyükbabası Chiarione, II. James'in kız kardeşi Charlotte'nin tarafını tutmuştu. Sonuç olarak bu tercih *Chiti* ve diğer yerlerdeki tüm varlıklarının elden çıkmasına neden oldu. Stephen'in buna rağmen kitabında James'e karşı adil hareket ettiği söylenebilir. Ancak yine de eserinde James için "Piç Kral" (Bastard King) ifadesini kullanır. Bununla birlikte genel olarak Stephen'in diğerlerine de karşı geçerli olan iyi yaklaşımı bu kitabın önemli özelliklerindedir. Ayrıca kendisini de aralarında saydığı yerli halk hakkında da bilgi vermektedir.

Chorograffia Kasım 1570'de tamamladığında Kıbrıs Adası'nda Türk fethi devam etmekteydi. Lefkoşa üç ay önce düşmüştü ve Mağusa kuşatması üçüncü ayındaydı. Türk kuvvetleri içlerinde Stephen'in yakınları da olan birçok soylu kişiyi esir almıştı. Stephen ise bu dönemde 40'larının ortasındadır ve Saint Catherine manastırında bir Dominiken keşişidir. Kıbrıs'ta Türklere esir olan akrabalarını kurtarmak maksadıyla fidye ödemek için kitabını bitirdikten sonra Napoli'yi terk etmiştir. Günümüze ulaşan baskı birinci ya da ikinci taslaktır. Ancak bu taslak eser düzeltilmeden basılmıştır. Çünkü Stephen Napoli'den ayrılırken eserinin edit edilmesi ve galiba basılması için bir ücret ödemiştir. Döndüğünde eserinin yetersiz bir şekilde basıma hazırlanmış olduğunu görse de bazı küçük düzeltmeler yaparak baskıyı sürdürmüştür. Stephen kitaba iki sayfalık düzeltmeyi içeren bir sonuç eklemiş, ayrıca para sıkıntısının kitabın istediği gibi olmasını engellediğini de belirtmiştir.⁸⁵

j) Gian (John) Francis Loredano (Historie de'Re Lusignani)

1606-7'de Venedik'te dünyaya gelen Loredano daha sonraları Venedik Konsey üyesi olacaktır. Eseri, *Historie de're' Lusignani pubblicate de Henrico Giblet Cavalier, Libri Undeci (Bologna) Per Giacomo Monti 1647*, olarak basıldığından ve yazarın ismi olan F. Loredano verilmediğinden eserin yazarı sanki Henry (Henrico) Giblet olarak algılanmıştır. Fakat Henry Giblet sadece yayımlayanıdır. 1653'te ve 1660'da altı bölüm halinde yeniden basılan bu eseri 1732'de Fransızcaya çevrilmiştir. Burada da yazarın ismindeki karışıklık devam etmektedir. Çeviride de Henry Giblet yazar gibi yazılmıştır.⁸⁶ Eser, yukarıda bahsettiğimiz kroniklerin bir kısmının genel olarak bir derlemesi niteliğindedir.

⁸⁵ Stephen Lusignan, a.g.e., s. viii.

⁸⁶ *Histoire des Rois de Chypre de la Maison de Lusignan, traduit de L'Italien de Cavalier Henri Giblet Cypriot*, Paris, 1732.

Sonuç

I. Richard'ın (1157-1199) III. Haçlı Seferi ile birlikte Kıbrıs Adası'nda başlayan Latin yönetiminden, Osmanlı hâkimiyetine kadar geçen süreci kapsayan dönem hakkında incelenen kronikler ve diğer kaynak eserler bu kadarla sınırlıdır. Bu eserler incelendiğinde özellikle XIV. yüzyıl ortalarından XV. yüzyıl ortalarına kadar geçen sürecin ağırlıklı olarak işlendiği görülmektedir. Bu dönemin başları, Avrupa'da yazılan G. Machaut ve P. Mézières'in eserleriyle de desteklenmektedir. Bazen kroniklerde yazarlar kendilerinden önceki dönemleri anlatırken diğer kronikleri tekrar etseler de, çağdaş oldukları dönem hakkında eşsiz bilgiler aktarabilmektedirler. Bu nedenle özellikle döneme çağdaş olan eserler değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu eserler dönemin Türk-İslam kaynakları ile kıyaslandığında tutarlı ve güvenilir bilgiler sunmaktadır. Muhteviyatlarının şimdiye kadar Türk âlimlerince yapılan çalışmaları kimi zaman destekler kimi zaman da değiştirecek nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle özellikle Memlük Devleti ve Anadolu'nun güney sahillerinin tarihi için en önemli kaynak eserlerdendirler.

KAYNAKÇA

- K. N. ΣΑΘΑ, *ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ*, ΤΟΜΟΣ Β., Εν Βενετία, 1873.
- Altan, E., “Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)” *Türkler*, ed. H. C. Güzel, K. Çiçek S. Koca, C. 6, Ankara, 2002, s. 695-700.
- Amadi, *The Chronicle of Amadi*, Cyprus Research Centre Texts and Studies in the History of Cyprus LXXIV, Çev. Nicholas Coureas, Peter Edbury, Lefkoşa, 2015.
- Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Anadolu Selçukluları Gününde Mevlevî Bitikleri 5, Çev. Feridun Nâfiz Uzluk, Ankara, 1952.
- Atun, A., *Milat Öncesinden Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, III Cilt, Samtay Vakfı Yay., Mağusa, 2005-2007.
- Ayan, N., *Haçlı Seferleri'nde Kıbrıs'ın Rolü (1191-1310)*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- Ayaz, F. Y., *Memlük-Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti*, TTK. Ankara, 2016.
- Başkan, Y., *Karamanoğulları Beyliği (Alâ'ed-din Ali Bey Dönemi 1357-1398)*, İnönü Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999.
- Bertrandon De La Broquiere'in Deniz Aşırı Seyahati*, ed. Ch. Schefer, Çev. İlhan Arda, İstanbul, 2000.
- Bliznyuk, S. (Review) “Actes de Famagouste du notaire Genoio Lamberto di Sambuceto(decembre 1299-septembre 1300)”, *Mediterranean Historical Review*, 29, 1, 2014, s. 92-94.
- Boustronios, G., *A Narrative of the Chronicle of Cyprus 1456-1489*, Çev. Nicholas Coureas, Texts and Studies in the History of Cyprus LI, Sources for the History of Cyprus, ed. Paul W. Wallace and Andreas G. Orphanides Vol. XIII, Lefkoşa, 2005.
- Boustronios, G., *The Chronicle of George Boustronios 1456-1489*, Çev. R. M. Dawkins, Melbourne, 1964.
- Bozkurtoğlu Özcan, Ö., “Lusignanların 1361 Yılında Antalya'yı (Adalia) İşgalinin Altında Yatan Sebepler” *Cedrus*, V, 2017, s. 397-409.
- Brown, M. J. A., *Philippe de Mézières Order of the Passion: An Annotated Edition*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Nebraska Üniversitesi, Lincoln, 1971.
- Buharalı, E., “Kıbrıs'ta İlk Türkler veya Kıbrıs'ın Memlük Hâkimiyetine Girişi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Nisan 1995, Sayı 95, s. 82-120.
- Bustron, F. *Chronique De L'ile de Chypre*, ed. Rene de Mas Latrie, Collection des Documents Inedits sur l'histoire de France Melanges Historiques V, 1886. (repr. Lefkoşa, 1998)

- Cezar, M., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, II. Cilt, TTK, Ankara, 2011.
- Chaucer, G. *Canterbury Hikâyeleri*, Çev. Nazmi Ağıl, YKY, İstanbul, 2015.
- Chroniques D'Amadi et de Strambaldi*, Vol I-II, ed. Rene de Mas Latrie, Paris, 1893.
- Cobham, C. D., *Excerpta Cypria Materials for a History of Cyprus*, Cambridge, 1908.
- Cobham, C. D., *Kıbrıs Yazıları M.S.23-1866*, Çev. Ali Çakıroğlu-Vur Yektaoğlu, Galeri Kültür Yay. Lefkoşa, 2013.
- Constantinides C. N. – Browning R., *Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the Year 1570*, Cyprus Research Centre, Lefkoşa, 1993.
- Dante A., *İlahi Komedya*, Cehennem, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yay., İstanbul, 2016.
- Edbury, P., “Machaut, Mézières, Makhairas and Amadi Constructing the Reign of Peter I (1359-1369)”, *Philippe de Mézières and His Age Piety and Politics in the Fourteenth Century*, Brill, Leiden, 2012, s. 349-358.
- Edbury, P. W.-Rowe, J. G., *William Of Tyre - Historian of the Latin East*, Cambridge, 2008.
- El-Cezeri, *La Chronique de Damas, (Annees 689-698 H.)*, çev. J.Sauvaget, Paris, 1949.
- English Texts: Frankish and Turkish Periods*, ed. David W. Martin, Greece and Cyprus Research Center, New York, 1998.
- Flemming, B., *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden, 1964.
- Golubovich, P. G., *Biblioteca Bio-Bibliografica Della Terra Santa Dell' Oriente Francese*, Vol II, Floransa, 1913.
- Greek Texts of the Fourth to Thirteenth Centuries*, ed. Hans A. Pohlsander, Sources for the History of Cyprus Greece and Cyprus Research Center, New York, 1999.
- Grivaud, G., “‘‘Une Petite Chronique Chypriote du XVe siecle’’, *Dei Gesta per Francos: Crusade Studies in Honour of Jean Richard*, ed. M. Balard, B. Z. Kedar and J. Riley-Smith. Ashgate 2001, s. 317-338.
- Grivaud, G. “Florio Bustron, Storico del Rinascimento Cipriota” *Florio Bustron, Chronique de L'île de Chypre*, Collection des Documents Inédits sur l'Histoire de France Melanges Historiques V, repr. Lefkoşa, 1998, s. VII-XI.
- Guillaume de Machaut, *La Praise d'Alexandrie ou Chronique Du Roi Pierre I De Lusignan*, ed. M. L. De Mas Latrie, Cenova, 1877.
- Guillaume de Machaut, *The Capture of Alexandria*, Çev. Janet Shirley, Aldershot, 2001.
- Heyd, W., *Histoire Du Commerce Du Levant Au Moyen-Age*, II, Leipzig, 1886.

- Hill, G., *A History of Cyprus*, Vol. II-III, Cambridge, 1972.
- Histoire des Rois de Chypre de la Maison de Lusignan*, traduit de L'Italien de Cavalier Henri Gibley Cypriot, Paris, 1732.
- İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zahire (Parlayan Yıldızlar)*, Çev. Ahsen Batur, İstanbul, 2013.
- İnalçık, H., "The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium, and the Crusades", *The Middle East & the Balkans Under the Ottoman Empire: Essays on Economy & Society*, Bloomington, 1993.
- Joranson, E., (Review) "Philip de Novare: The Wars of Frederick II against the Ibelins in Syria and Cyprus by J. L. La Monte and Merton Jerome Hubert", *Speculum*, Vol. 13, No. 1 (Ocak 1938), s.110-112.
- Jorga, N., *Philippe De Mézières 1327-1405, Et La Croisade Au XIV. Siecle*, Paris, 1896.
- Kalkaşendi, *Kitâb-ı Subhu'l-Aşâ*, C. VIII. Kahire, 1915.
- Kofoğlu, S., *Hamidoğulları Beyliği*, TTK, Ankara, 2006.
- Kopraman, K. Y., *El-Aynî'nin İkdu'l-Cumân'ında XV. Yüzyıla Ait Anadolu Tarihi ile İlgili Kayıtlar*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1971.
- Macheras, L., *Chronique de Chypre*, Çev. E. Miller, C. Sathas, Paris, 1882.
- Makhairas, L., *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled 'Chronicle'*, Çev. Richard MacGillivray Dawkins, Vol. I-II, Oxford, 1932.
- Makrîzî, *Kitabe's-Süluk,li-Marifeti Düvel el-Mülük*, C. I-3, Haz. M. Mustafa Ziyade, Kahire, 1970.
- Makrîzî, *Kitabe's-Süluk,li-Marifeti Düvel el-Mülük*, C.4/2, Haz. Said Abdulfettah Aşur, Kahire, 1972.
- Marino Sanudo, *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross, Liber Secretorum Fidelium Crucis*, Çev. Peter Lock, Farnham, 2011
- Mas Latrie, L., *Histoire de l'île de Chypre Sous le Règne des Princes de la Maison de Lusignan*, Cilt. I-II-III, Paris, 1852-61.
- Miller, W., (Review) "Recital Concerning the Sweet Land Of Cyprus entitled 'Chronicle', By Leontios Makhairas", *The English Historical Review*, Vol. 48, No.190. Nisan 1933, s. 291-292.
- Mogabgab, T. A. H., *Supplementary Excerpts on Cyprus, Or Further Materials for a History of Cyprus*, III Cilt, Lefkoşa, 1941-1945.
- Mogabgab, T. A. M., *Kıbrıs Yazılarına Ek M.Ö.522-M.S. 1581*, Çev. Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür Yay. Lefkoşa, 2014.

- Nicolaou-Konnari, A. "A New Manuscript of Leontios Makhairas's Chronicle of the 'Sweet Land of Cyprus'; British Library, MS Harley 1825 and the Circulation of Manuscripts of Cypriot Interest in Stuart England", *Deeds Done Beyond the Sea*, ed. S. B. Edgington, H. J. Nicholson, Farnham, 2014, s. 115-134.
- Pegolotti, F. B. *La Pratica Della Mercatura*, ed. Allan Evans, Massachusetts, 1936.
- Pero Tafur, *Pero Tafur Seyahatnamesi*, Çev. Hakan Kılınç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2016.
- Philip de Novare, *The Wars of Frederick II Against the Ibelins in Syria and Cyprus*, Çev. J. L. La Monte, M. J. Hubert, New York, 1936.
- Philippe de Mézières, *The Life of Saint Peter Thomas*, ed. Joachim Smet, Roma, 1954.
- Philippe de Mézières and His Age, Piety and Politics in the Fourteenth Century*, eds. Renate Blumenfeld-Kosinski and Kiril Petkov, Brill, Leiden, 2012.
- Proussis, C. M., (Review) "The Chronicle of George Boustronios, 1456-1489 by R. M. Dawkins", *Speculum*, Vol. 41, No. 4 Ekim., 1966, s. 734-736.
- Schein, S., *Fideles Crucis, The Papacy, The West, and the Recover of the Holy Land 1274-1314*, Oxford, 1991.
- Solak, K., "Memlûkler ve Alâiyye", *Tarih Okulu*, S. XII, s. 117-128.
- Stephen de Lusignan, *Lusignan Chorography and Brief General History of the Island of Cyprus (A.D. 1573)*, Çev. Olimpia Pelosi, Sources for the History of Cyprus, ed. Paul W. Wallace and Andreas G. Orphanides, Vol X., New York, 2001.
- Tekindağ, M. C. Ş., "Karamanlı'ların Gorigos Seferi (1367)" *İÜEF Tarih Dergisi*, 1954, C.VI, Sayı.9, s. 161-174.
- Templar of Tyre, *The 'Templar of Tyre' Part III of the 'Deeds of the Cypriots'*, Çev. Paul Crawford, Aldershot, 2003.
- Turan, O., "Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten*, C. XXVIII, S. 110, 1964, s. 209-227.
- Turyn, A., *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain*, *Dumbarton Oak Studies* XVII, 1980.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, 2003.
- Uzunçarşılı(oğlu), İ. H., *Filip de Meziyer 1327-1405, Ondördüncü Asrın Ehl-i Salibi*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Tercüme Eserler Bölümü, Yer No: T/0157.
- William, Archbishop of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, Vol. I, Çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey, New York, 1943.
- Witteck, P., *Menteşe Beyliği*, Çev. O. Ş. Gökyay, Ankara, 1999.

